

Osmanlı Devleti ile Büyük Devletler Arasında Diplomatik Kriz: Girit Vali Seçimi Meselesi (1897-1898)

Serdar BAY

Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Kars

E-Mail: kau.serdarbay@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8484-8866

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 20.06.2023 Kabul Tarihi / Accepted: 22.11.2024

ÖZ

BAY, Serdar, **Osmanlı Devleti ile Büyük Devletler Arasında Diplomatik Kriz: Girit Vali Seçimi Meselesi (1897-1898)**, CTAD, Yıl 19, Sayı 41 (Güz 2024), s. 629-665.

Osmanlı Devleti ile büyük devletleri 19. yüzyılda karşı karşıya getiren en önemli sorunlardan bir tanesi Girit'ti. Büyük devletlerin baskılarıyla adaya tanınan ayrıcalıklar, Girit'in zamanla Osmanlı'dan kopmasına neden olmuştur. Bu ayrıcalıklar içerisinde şüphesiz en önemlileri adaya sağlanan özerklik ve Girit'in idarecisinin büyük devletlerin onayıyla atanacak olmasıdır. Girit'te 1897'de başlayan isyan Osmanlı-Yunan Harbi'ne neden olurken, adanın gelecekteki statüsü ve valisinin kim olacağıyla ilgili görüşmeler ise Osmanlı Devleti ile büyük devletler arasında yaklaşık iki yıl sürmüştür. Görüşmelerin uzamasında, Girit'in büyük devletlerin çıkarlarının çatıştığı bölgede bulunması, bu devletlerin münferit olarak alacakları bir kararla Avrupa uyumuna zarar vermekten çekinmeleri, Girit'teki Osmanlı askerî varlığı ve son olarak Osmanlı Devleti'nin Yunanistan karşısında kazandığı zafer neticesinde elde ettiği tazminat ile Teselya etkili olmuştur. Bu

süre zarfında büyük devletler çıkarları doğrultusunda birçok adayı gündeme getirmiş ancak söz konusu adaylar içerisinde Osmanlı Devleti'nin uyarıları ve talepleri dikkate dahi alınmayarak, Girit'e Yüksek Komiser sıfatıyla Yunan Prensi George'un atanmasına karar verilmiştir. Nihayetinde Osmanlı Devleti büyük devletlerin baskıları neticesinde kendi mülkü olan bir vilayete istediği kişiyi vali atayamamış, ada üzerindeki birtakım haklarından da feragat etmek zorunda kalmıştır. Bu çalışma başta Osmanlı ve İngiliz arşivi olmak üzere yerli ve yabancı kaynaklar ile sürekli yayınlar ışığında hazırlanarak, vali seçimi yapılırken büyük devletlerarasında yaşanan tartışmalar ve Osmanlı Devleti'nin uluslararası ilişkilerdeki konumu hakkında fikir vermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Girit, Vali Seçimi, Osmanlı Devleti, Büyük Devletler, Osmanlı diplomasisi

ABSTRACT

BAY, Serdar, **Diplomatic Crisis between the Ottoman Empire and the Great Powers: The Case of the Election of the Governor of Crete (1897-1898)**, CTAD, Year 19, Issue 41 (Fall 2024), pp. 629-665.

One of the most important challenges that brought the Ottoman Empire and the great powers against each other in the 19th century was Crete. The privileges granted to the island under the pressure of the great powers caused Crete to break away from the Ottoman Empire within time passage. Undoubtedly, the most important of these privileges were the autonomy granted to the island and the appointment of the administrator of Crete with the approval of the great powers. While the rebellion that started in Crete in 1897 led to the Ottoman-Greek War, the negotiations on the future status of the island and who would be its governor lasted for about two years between the Ottoman Empire and the great powers. The protracted negotiations were influenced by the fact that Crete was located in a region where the interests of the great powers were in conflict, the fear of these states of harming European harmony with a decision they would take individually, the Ottoman military presence in Crete, and finally the compensation and Thessaly obtained by the Ottoman Empire as a result of its victory over Greece. During this period, the great powers brought many candidates to the agenda in line with their interests, but among these candidates, the warnings and demands of the Ottoman Empire were not even taken into consideration, and it was decided to appoint the Greek Prince George as High Commissioner to Crete. In the end, as a result of the pressures of the great powers, the Ottoman Empire could not appoint a governor to a province that was its own property and had to renounce some of its rights

on the island. This study, prepared in the light of domestic and foreign sources and periodicals, especially the Ottoman and British archives, aims to give an idea about the discussions between the great powers during the selection of the governor and the position of the Ottoman Empire in international relations.

Keywords: Crete, Governor Election, Ottoman Empire, Great Powers, Ottoman diplomacy

Giriş

17. yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine giren Girit, Doğu Akdeniz'in en büyük ikinci adası olması hasebiyle stratejik olarak önemli bir konumdaydı.¹ Osmanlı hâkimiyetinin ardından 18. yüzyılın sonralarına kadar adada büyük bir isyan hareketi görülmezken 19. yüzyıl içerisinde ise ada artık "isyan" kelimesiyle anılır hale gelmişti.² Bunun en büyük nedenlerinden biri ise adanın Avrupalı büyük devletler çıkar çatışmalarının en yoğun yaşandığı bölgelerin başında gelen Doğu Akdeniz'de yer alması olmuştur. Diğer taraftan Yunanistan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra Megali İdea'yı gerçekleştirmek adına ada üzerinde yapmış olduğu faaliyetler, Girit'i kısa sürede uluslararası bir sorun haline getirmiştir. Osmanlı Devleti ise bu durum karşısında Avrupalı devletlerin baskılarını önlemek adına ilk olarak 1868'de Sadrazam Mehmed Emin Ali Paşa'yı adaya göndererek, Girit Vilayet Nizamnamesi adı ile adaya birtakım haklar tanımıştır.³ Büyük devletler ise Girit'i Osmanlı Devleti üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanmak istediklerinden 1868'de tanınan hakları yeterli görmeyerek, sorunu sürekli gündemde tutmaya çalışmışlardır. Babıâli de baskılara daha fazla dayanamayarak bu defa 1878 Halepa Sözleşmesiyle Girit'in Osmanlı Devleti'nden kopmasına neden olacak çok geniş haklar tanımak zorunda kalmıştır.⁴

1878 tarihli Halepa Sözleşmesi bir süre adada sükûneti sağlamışsa da 1886'da adadaki isyan durumu nedeniyle Babıâli Girit Genel Meclisinin açılışını ertelemiştir. Sultan II. Abdülhamid 1889'da Girit üzerindeki hâkimiyetini

¹ Aglaia Lily Mackaris, *Cretan Rebel: Eleftherios Venizelos in Ottoman Crete, 1864-1898*, Unpublished Ph.D Dissertation., Harvard University, 1983, s. 4.

² Arthur J. May, "Crete and the United States, 1866-1869", *The Journal of Modern History*, Vol. 16, Number 4, December 1944, ss. 286-293.

³ Theodore George Tatsios, *The Megali Idea and the Greek-Turkish War of 1897: the impact of the Cretan problem on Greek irredentism, 1866-1897*, East European Monograph, New York 1984 s. 39.

⁴ Theocharis E. Detokrakis, *History of Crete*, Translate John C. Davis, Iraklion, Heraklion 1994, p. 353-354.

tekrardan arttırmak için Halepa Sözleşmesiyle adaya tanınan geniş ayrıcalıkları büyük oranda azaltmıştır. Ancak gerek adadaki Rum nüfus yoğunluğu gerekse Yunanistan'ın bölge üzerindeki faaliyetleri 1895'te Girit'te tekrardan büyük bir isyana neden olmuştur. Diğerlerine kıyasla büyük devletler bu isyanda daha aktif rol almışlardır. Nitekim isyanın ardından büyük devletlerin baskılarıyla Ağustos 1896'da Girit için adlî, idarî ve askerî alanda bir takım yeni kararlar alınmıştır. Bu reform kararları, adada sükûneti sağlayamadığı gibi yeni isyanların da önünü açmıştır. 1897'nin ilk aylarında adada başlayan karışıklıkları bahane eden Yunanistan'ın 12 Şubat 1897'de adaya asker çıkarması isyanı daha da körüklemiş ve yaşanan gelişmeler karşısında Girit valisi adayı terk etmiştir.

Yunanistan'ın uluslararası hukuka hiçe sayarak adaya asker çıkarması karşısında Osmanlı Devleti sağduyusunu kaybetmemiş, diplomatik yollardan sorunun çözümü için büyük devletler nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Ancak Yunanistan'ın yapılan çağrılara cevap vermemesi üzerine büyük devletler donanmalarını Girit'e sevk etmiş ve Babiâli ile yapılan istişareler neticesinde 18 Mart 1897'de adada geçici olarak özerklik ilan edilmiştir.⁵ Yunanistan'ın adaya asker ve mühimmat sevk etmesinin önüne geçebilmek adına ise amiraller 21 Mart'ta adayı ablukaya aldıklarını bildirmişlerse⁶ de alınan tüm önlem ve yapılan çağrılara rağmen Yunanistan'ın saldırgan tutumu Osmanlı ile savaşa neden olmuş, 17 Nisan'da başlayan savaş kısa sürede Osmanlı zaferiyle sonuçlanmıştır. 3 Haziran'da İstanbul Tophane'de büyük devletlerin temsilcileriyle Hariciye Nazırı Tevfik Paşa arasında başlayan görüşmeler, yapılan 19. toplantının ardından taraflar arasında uzlaşma sağlanarak 16 Eylül 1897'de sonlanmıştır.⁷

Girit Valisi George Beroviç Paşa'nın Prens George'un adaya çıkmasının ardından 13 Şubat'ta adayı terk etmesiyle başlayan valilik meselesi, Avrupalı büyük devletler ile Babiâli'yi barış görüşmeleri sırasında ve sonrasında en çok uğraştıran meselelerden biri olmuştur. Büyük devletler önceliklerini Osmanlı askerinin geçici olarak elinde bulundurduğu Teselya'dan çekilmesine, Yunanistan'ın ödemek zorunda olduğu harp tazminatına ve Girit'teki Osmanlı askerî varlığının sonlanmasına verdikleri için valilik meselesi geri planda kalmıştır. Bu sorunların çözümünün ardından ise vali meselesine daha fazla mesai harcamışlardır. Bu anlamda çalışmamız, valilik için öne sürülen adaylarda hangi kriterlerin arandığını ve nelere dikkat edildiğini inceleyerek, büyük

⁵ Ayşe Nühket Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s. 176-177.

⁶ Pınar Şenışık, *Girit Siyaset ve İsyan 1895-1898*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 194.

⁷ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Hariciye Nezareti Siyasî (HR.SYS.), 1670/4, 18.04.1315.*

devletler ile Osmanlı arasında ortaya çıkan bu krizin nasıl çözüldüğüne odaklanmıştır.

Girit Valiliği İçin Yapılan İlk Girişimler

Sultan II. Abdülhamid Beroviç Paşa'nın 13 Şubat 1897'de adayı terk etmesinin ardından vakit kaybedilmeden uygun bir kişinin vali olarak atanması için Babiâli'ye talimat vermiş, bu anlamda ismi geçen ilk aday Aleksandr Karateodori Paşa olurken;⁸ diğer aday ise Sisam eski beyi ve Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesi Azası Kostaki Fotyadis Paşa olmuştur.⁹ Ancak bu tarihlerde Girit'teki isyan durumu ve büyük devletlerin adanın statüsü ve gelecekte yöneticisi hakkında almış oldukları kararlar, Babiâli'nin adaya vali atamasını zorlaştırmıştır. Bu süre zarfında ise birçok kişinin ismi vali olarak Avrupa kamuoyunda tartışılmaya başlanmıştır. İngiliz *Morning Post* gazetesi 8 Mart 1897'de Girit'te özerkliğin uygulanabilmesi adına Baron von der Goltz Paşa'nın¹⁰ en uygun aday olduğunu belirtirken;¹¹ *Daily Chronicle* ve *Daily News* Rusya'nın valilik için Karadağ Prensi Danilo'yu önerdiğini ancak Avusturya'nın bu teklifi kabul etmediğini iddia etmiştir.¹² Gazetelerde ismi sıklıkla önerilen bir diğer aday ise Yunanistan Kralı I. George'un kardeşi Danimarka Prensi Waldemar'dı.¹³ Avrupa'daki bazı sol gazeteler Papa'nın bir kardinalle yaptığı görüşmede Sultan'ın Girit'i Papalığa terk edilmesini teklif ettiğini ancak büyük devletlerin bunu reddettiğini iddia ederken,¹⁴ *Neue Freie Presse* gazetesi Karadağ Prensi'nin kızı Anna ile yakın zamanda evlenen Prens Franz Joseph von Battenberg'in Girit'in yeni valisi olacağı iddiasında bulunmuştur.¹⁵

⁸ BOA. Yıldız Esas Evrakı (Y..EE..), 50/127, 14.09.1314.

⁹ Adıyeke, *agf.*, s. 179; Aleksandr Karateodori ve Kostaki Fotyadis paşalar muhtelif tarihlerde Sisam Beyi olarak görev yapmışlardır. Ali Fuat Örenç, *Yakın Dönem Tarihimizde Sisam Adası (1821-1923)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995.

¹⁰ Osmanlı'daki adıyla Goltz Paşa Sultan II. Abdülhamid'in ordunun modernleşmesi amacıyla Almanya ile başlattığı iş birliğinin bir neticesi olarak 18 Haziran 1883'te İstanbul'a gelmiş ve uzun yıllar Osmanlı ordusunun modernleşmesinde görev almıştır. Salih Kış, *Osmanlı Ordusunda Alman Ekolü Von der Goltz Paşa (1883-1895)*, Palet Yayınları, Konya, 2017, s. 61.

¹¹ Osmanlı'daki adıyla Goltz Paşa Sultan II. Abdülhamid'in ordunun modernleşmesi amacıyla Almanya ile başlattığı iş birliğinin bir neticesi olarak 18 Haziran 1883'te İstanbul'a gelmiş ve uzun yıllar Osmanlı ordusunun modernleşmesinde görev almıştır. Salih Kış, *Osmanlı Ordusunda Alman Ekolü Von der Goltz Paşa (1883-1895)*, Palet Yayınları, Konya, 2017, s. 61.

¹² BOA. HR.SFR.3..., 466/71, 01.08.1314; *St James's Gazette*, 15.03.1897, s. 9; *Westminster Gazette*, 17.03.1897.

¹³ *Morning Post*, 15.03.1897, s. 6; *St James's Gazette*, 16.03.1897, s. 8.

¹⁴ BOA. Yıldız / Perakende Evrakı Arşival Jurnal (Y..PRK.AZJ.), 34/17, 28.12.1314.

¹⁵ bk. Ek-2; *Neue Freie Presse*, 30.05.1897, s. 8; *The Evening Star*, 09.06.1897, s. 2.

Babiâli, Osmanlı tebaası olmayan adayların kamuoyunda tartışılmaya başlamasıyla ve Yunan prenslerinden birinin adaya vali atanması şayiasının dolaşması üzerine, bunun hükümlerlik haklarının ihlali olduğu gerekçesiyle İstanbul'daki büyükelçiler nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Alman Büyükelçisi Saurma valinin Osmanlı tebaasından birinin olmasını savunurken, diğer büyükelçiler net bir cevap vermekten kaçınmıştır.¹⁶ Diğer taraftan büyük devletler de meseleyi ilk andan itibaren yakından takip ediyorlardı. İngiltere Başbakanı Salisbury Fransa'nın Londra büyükelçisine, Girit için en önemli noktanın valinin nasıl seçileceği olduğunu, seçimin çoğunluğun kararına rıza göstermeleri halinde büyük devletler tarafından yapılabileceğini, aksi halde meselenin çıkmaza gireceğinden bahsetmiştir.¹⁷ Bu temasin ardından İngiltere ve Fransa Girit hakkında ilk koşulun adada idarî düzenin sağlanması ve özerkliğin tesisine geçici de olsa nezaret edecek bir valinin seçilmesi olduğu konusunda anlaşma sağlamışlardır.¹⁸

İngiltere valinin asla ne bir Osmanlı ne de bir İngiliz tebaası olmasını istiyordu. Bu devlete göre asıl tartışılması gereken kalıtsal verasete sahip bir prens mi yoksa belirli süre için atanmış vali mi olması gerektiği idi. İngiltere askerî ya da sivil idarede kendini kanıtlamış bir valinin en uygun seçim olacağını ayrıca en uygun adayların ise Avusturya ya da Fransa'da bulunabileceğini savunuyordu.¹⁹ Fransız Dışişleri Bakanı Hanotaux'a göre İngiltere'nin aksine; vali Danimarka, Belçika veya Hollanda gibi daha küçük devletlerin tebaası arasından seçilmeliydi.²⁰ Avusturya Dışişleri Bakanı Goluchowski, Girit'e sivil idareci yerine askerî vali atanmasının daha doğru olduğunu valinin ise İngiltere gibi Fransız olabileceği görüşündeydi.²¹ Bu sırada Girit ablukasında bulunan amiraller de adaya acilen Avrupalı bir valinin atanması gerektiğine dair İstanbul'daki büyükelçilere çağrıda bulunmuşlardır.²² Hatta amiraller, genel valinin gelişi ve Türk birliklerinin geri çekilmesinin, Giritlilere Avrupa'nın daha fazla gecikmeden özerklik tesis etme iradesine sahip olduğunu gösterecek en iyi iki önlem olarak görüyordu. İstanbul'daki İngiliz büyükelçisi de meslektaşlarını Türk birliklerinin adadan geri çekilmesinin hızlandırılmasının önemi hakkında

¹⁶ BOA. Yıldız / Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzatı (Y..PRK.HR..), 23/63, 04.08.1314.

¹⁷ *British Accounts and Papers. Turkey No. 11 (1897), Correspondence Respecting the Affairs of Crete and the War Between Turkey and Greece*, (London 1897), No. 243, 05.03.1897.

¹⁸ *Turkey No. 11 (1897)*, No. 323, 17.03.1897.

¹⁹ *Turkey No. 11 (1897)*, No. 256, 08.03.1897.

²⁰ *Turkey No. 11 (1897)*, No. 266, 10.03.1897.

²¹ *Turkey No. 11 (1897)*, No. 346, 21.03.1897.

²² BOA. Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y..A...HUS.), 371/5, 17.10.1314.

uyarmıştır.²³ Büyükelçi, Fransız meslektaşı Cambon ile yaptığı görüşmede ise Anadolu'da ve Girit'te yaşananların bir karşılığı olarak adanın Yunanistan'a terk edilmesi gerektiğine dair Sultan'a bir ültimatö vermesini teklif etmiş;²⁴ ancak Cambon bunu kabul etmemiştir.

Rusya amirallerin ardından adaya Avrupalı birinin vali tayin edilmesiyle ilgili büyük devletlere çağrıda bulunmuştur.²⁵ Osmanlı Devleti ise adanın özerkliğinin şeklen kabul edildiğini ancak valinin Osmanlı vatandaşı Ortodoks bir Rum'un olması gerektiğini ve Avrupalı birinin vali atanmasının devletin hükümlerlik haklarına zarar vereceği gerekçesiyle kabul edilmeyeceğini büyük devletlere bildirmiştir.²⁶ Osmanlı Devleti'nin bu bildirisine Avusturya olumsuz yaklaşırken, İtalya ise diğer devletlerin kararını bekleyeceğini ancak yabancı birine taraftar olduğunu, Almanya Babiâli'nin bu zamana kadar takip ettiği sağduyuyu takdir ettiğini, Rusya ise daha önceki önerisinin aksine valilik için büyük devletlerarasında müzakerenin olmayacağını Osmanlı'nın toprak bütünlüğü ilkesinden vazgeçilmeyeceğini ve valinin Osmanlı tebaasından biri olmasını kabul etmiştir. İngiltere başbakanı ve aynı zamanda dışişleri bakanı olan Salisbury Londra'da olmadığı için ilk aşamada bu ülkenin cevabı alınamazken,²⁷ Fransa ise yabancı birinin valiliğe atanacağıyla ilgili gazetelerin iddiaları dışında bilgileri olmadığını ayrıca büyük devletlerarasında böyle bir konunun gündeme gelmediği cevabını vermiştir.²⁸ Avrupa'daki sefirlerle göre yabancı birinin veya Yunanlı bir prensin vali olarak atanması ihtimali oldukça düşüktü.²⁹

Avusturya'ya göre vali meselesinin bir süre askıda kalması gerekiyordu çünkü bu makam için uygun kişinin bulunması zaman alacaktı.³⁰ Rusya ise İngiltere ve Fransa'dan farklı olarak adaya geçici bir vali yerine askerî komiser seçilmesinin daha uygun olacağı görüşündeydi.³¹ Bu esnada Rusya vakit kaybetmeden diğer beş büyük devlete, hızlı bir şekilde ilan edilmesi amacıyla Girit'e verilecek özerkliğin esaslarının görüşülmesi çağrısında bulunmuştur. İngiltere özerkliğin

²³ *Turkey No. 11* (1897), No. 363, 25.03.1897.

²⁴ *Documents Diplomatiques Français, 1871-1914, Published by the Ministère des Affaires Étrangères, Edit. by the Commission de Publication des Documents Relatifs aux Origines de la Guerre de 1914, 1th. Serie (1871-1914), Tome XIII, (16 Octobre 1896-31 Decembre 1897), Alfred Costes, No. 165, s. 290.*

²⁵ *BOA. HR.SFR.3...* 467/15, 27.10.1314.

²⁶ *BOA. Haricîye Nezâreti Tabirât (HR.TH.)*, 191/72, 04.11.1314.

²⁷ *BOA. Yıldız Sadâret Resmî Marûzat Evrakı (Y.A.RES.)*, 86/16, 07.11.1314.

²⁸ *BOA. İrade Eyalet-i Mümtaze Girid (İ. MTZ.GR...)*, 31/1205, 05.11.1314.

²⁹ *BOA. Y..A...HUS.*, 371/41, 08.11.1314; *BOA. Y..A...HUS.*, 371/54, 12.11.1314.

³⁰ *Turkey No. 11* (1897), No. 375, 28.03.1897.

³¹ *Turkey No. 11* (1897), No. 481, 20.04.1897.

tesisi için adaya Hristiyan bir vali seçimiyle, Türk ve Yunan askerlerinin tamamının çekilmesinin şart olduğunu ancak bu şartlar altında fikir alışverişinde bulunulmasına itirazı olmadığını bildirmiştir.³² Babiâli de Girit'in özerkliğinin şeklen kabul edildiğini ancak bu yönetim tarzının Doğu Rumeli Eyaleti'nin muhtariyeti tarzında olmayıp, Cebel-i Lübnan veya Sisam eyaletleri tarzında olması gerektiğini 8 Nisan'da açık bir dille belirtmiştir. Ayrıca Babiâli valinin belirlenmesinin de büyükelçiler ile yapılacak müzakerelerde kararlaştırılmasını ve bir kez daha Yunan vatandaş olmamasına dair uyarısını yinelemiştir.³³

Girit'e Dair Fransız Tasarısı ve Babiâli'nin Müdahalesi

Fransa, Osmanlı-Yunan Harbi'nin hemen ardından Girit'le ilgili acil önlem planı olarak altı maddelik bir tasarımı büyük devletlere sunmuştur. Bu maddelerden ilki en kısa sürede altı büyük devlet tarafından tarafsız bir devlete mensup sivil geçici bir valinin atanmasıydı.³⁴ Rusya, Fransa'nın teklifine sıcak bakarken İngiltere ise Girit'teki Osmanlı askerî varlığı azaltılmadığı sürece Fransız önerileri adına uygun bir çözüme yönelik hiçbir yararlı ilerlemenin kaydedilemeyeceğini savunuyordu.³⁵ Tartışmalar devam ederken Paris Hükümeti inisiyatif kullanarak Yunanca konuşabilen İsviçre Konfederasyonu'nun eski başkanı Numa Droz'u adaylık için gayr-i resmi yollardan büyük devletlere teklif etmiştir.³⁶ İngiltere, Rusya ve İtalya sorunun çözümü adına ilk anda teklifi kabul ederken, Avusturya sivil idareci yerine askerî bir valinin atanmasının daha uygun olacağına dair görüşünü sürdürmüştür.³⁷

Girit valiliği teklifi kendisine sunulan Droz'un şartları arasında, büyük devletlerin garantisiyle 6 milyon liralık istikraz, yabancılardan karma askerî teşkilat, İsviçre ve Belçikalılardan oluşacak jandarma heyeti ve Ada'nın özerkliğinin kabulü bulunuyordur.³⁸ Droz bunlar gerçekleştiğinde teklifi kabul etmeye hazırdı ancak Almanya'nın Droz'un adaylığına sert bir şekilde karşı çıkması, bu teklifin suya düşmesi için yeterli olmuştur.³⁹ Nitekim çok geçmeden

³² *Turkey No. 11 (1897), No. 388, 01.04.1897.*

³³ *BOA. İ.MTZ.GR., 31/1203, 06.11.1314.*

³⁴ Diğer maddeler hakkında bk. *British Accounts and Papers, Turkey No. 12 (1897), Further Correspondence Respecting the Affairs of Crete (London 1897), No. 12, No. 4, 29.05.1897*

³⁵ *Turkey No. 12 (1897), No. 12, No. 12, 09.06.1897.*

³⁶ *Turkey No. 12 (1897), No. 12, No. 16, 11.06.1897.*

³⁷ *BOA. HR.SYS., 1324/30, 22.01.1315.*

³⁸ *BOA. Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y..MTV.), 161/181, 17.01.1315.*

³⁹ *Turkey No. 12 (1897), No. 12, No. 30, 01.07.1897.*

Droz'un da eşinin sağlığının hassas durumundan dolayı görevi bir yıldan daha uzun süre için kabul edemeyeceğini bildirmesiyle teklif pratikte düşmüştür.⁴⁰

Avrupa kamuoyunda Droz'un adaylığının tartışıldığı günlerde III. Napolyon'un eşi eski Kraliçe Eugenie'in valilik için Bonapartist bir aday gösterilmesini sağlamak üzere İstanbul'a gideceği iddia edilmiştir.⁴¹ Seyahate çıkan Eugenie, Atina'nın ardından İstanbul'a gelmiş ve 20 Haziran'da Sultan'la özel bir görüşme yapmıştır.⁴² Bu ziyaretin hemen ardından Rusya Belçika'da sürgünde bulunan Prens Victor Napolyon'u aday göstermiş;⁴³ ancak Fransa'nın teklifi kabul etmemesiyle bu adaylık da düşmüştür.⁴⁴

Babıâli enerjik bir önlem olarak Girit'teki askerlerin komutasını almak adına 21 Temmuz'da eski Sadrazam ve Girit eski Valisi Cevad Paşa'yı adaya göndermiştir. Asker kökenli bir paşanın adaya gelişiyle endişeye kapılan amiraller, hükümetlerinden Avrupalı bir valinin acilen Girit'e gönderilmesini talep etmişlerdir.⁴⁵ Cevad Paşa'nın adaya gelme nedeniyle alakalı Avrupa kamuoyunda birçok iddia ortaya atılmıştır. Paşa kendisi hakkında ortaya atılan iddiaları cevaplamak adına 28 Temmuz'da Girit'te bulunan İngiliz donanması komutanı Harris'i ziyaret ederek, tek amacının amirallere yardımcı olmak olduğunu ve yakında genel bir valinin atanacağını umduğunu söylemiştir.⁴⁶ İstanbul'da barış müzakerelerinin sürdüğü bir ortamda Babıâli'nin Girit'e Osmanlı tebaasından birini atayarak olayı oldubittiye getirmesi mümkün değildi; çünkü harp, Osmanlı maliyesine ağır bir yük getirmişti ve Yunanistan'dan temin edilecek tazminatın miktarı ile Teselya'nın elde tutulması oldukça önemliydi. Diğer taraftan büyük devletler de önceliklerini barış müzakerelerine vermişlerdi. Bu anlamda Avusturya, Girit hakkında Osmanlı ile Yunanistan arasında kesin bir barış yapılana kadar tüm tartışmaların bir kenara bırakılması çağrısında bulunmuştur.⁴⁷ İngiltere Başbakanı Salisbury de parlamentoda Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında nihai bir anlaşma sağlanmadan, Girit'le ilgili kesin düzenlemeler yapmanın hatta bunlarla ilgili

⁴⁰ *Turkey No. 12* (1897), No. 12, No. 27, 24.06.1897; *BOA. Yıldız Perakende Evrakı Posta Telgraf Nezâret-i Maruzatı* (Y..PRK.PT.), 14/8, 20.01.1315.

⁴¹ *bk. Ek-1; New York Herald European Edit*, 13.05.1897, s. 1.

⁴² *BOA. Y..PRK.PT.*, 14/14, 20.01.1315.

⁴³ *BOA. Y..A...HUS.*, 374/12, 04.02.1315.

⁴⁴ *BOA. Y..A...HUS.*, 374/51, 13.02.1315.

⁴⁵ *BOA. Yıldız Perakende Evrakı Evrakı Yaveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi* (Y..PRK.MYD.), 19/60, 15.02.1315.

⁴⁶ *British Accounts and Papers. Turkey No. 3* (1898), *Further Correspondence Respecting the Affairs of Crete* (London 1898). No. 109, 28.07.1897.

⁴⁷ *Turkey No. 3* (1898), No. 115, 29.07.1897.

müzakerelere girmenin pek bir yararı olmadığını ifade etmiştir.⁴⁸ Osmanlı Devleti'nin Hristiyan çoğunluğunun bulunduğu Teselya'yı elinde bulundurması ve antlaşma neticesinde buradan elde edilebilecek bir toprak kazanımı, Avrupa kabineleri üzerinde büyük bir baskı yaratıyordu. Bu nedenle de altı büyük devlet önceliklerini barış antlaşmasının nihayete ermesine ve Osmanlı'nın herhangi bir toprak kazanımı elde etmemesine vermişlerdir. Osmanlı da barış antlaşması imzalanmadan valilikle ilgili resmi bir adım atmaya doğru bulmamış ancak Girit'te uygulanacak özerkliğin sınırları ve valinin Babiâli tarafından Osmanlı tebaası arasından aday gösterileceğine dair 1 Eylül 1897'de resmî olarak altı maddelik bildiri yayınlamıştır.⁴⁹

Babiâli'nin bildirisine ilk itiraz İngiltere'den gelmiştir. Paris Sefiri Salih Münir Efendi, Hindistan'da son zamanlarda meydana gelen Müslüman ayaklanmalarında Osmanlı'nın parmağı olduğunu düşünen İngiltere'nin intikam hırsıyla Girit meselesinde uzlaşmaz bir tavır takınmış olduğunu ve bu anlamda Anadolu ıslahat projesinin tekrar canlandırılması için devletler nezdindeki elçilerine talimat verdiğini İstanbul'a bildirmiştir. Fransa Dışişleri Bakanı Hanatoux, Salih Münir Efendi'ye Osmanlı hizmetinde bulunan Ferik Vitalis Paşa gibi güvenilir subaylardan birini diğer devletlere kabul ettirmenin mümkün olduğunu ancak bunun resmî bir teklif olarak algılanmamasını söylemiştir.⁵⁰

Girit Valiliği Aday Belirleme Tartışmalarında Albay Schaefer

Adayın belirlenmesinin gecikmesi birçok yeni tartışmayı da beraberinde getiriyordu. Özellikle Avrupa kamuoyu hemen hemen her gün yeni bir iddiada bulunarak, sorunun çözümünün gecikmesine, sürecin gereksiz yere uzamasına neden oluyordu. Bu iddialardan en çarpıcı olanına ise *Novoe Vremya* gazetesi 29 Eylül 1897 tarihli nüshasında imza atmıştır. Gazeteye göre, valinin Belçika ve İsviçre gibi tarafsız bir ülkenin aksine büyük devletlerin tebaasından olup hatta Avrupa imparatorlar hanedanına mensup bir prensin atanması bu anlamda daha doğruyken, geçici valinin Rus tebaasından olması adadaki Hristiyan ahali için daha uygundu.⁵¹ Aynı gazete 10 Ekim'de ise bu defa büyük devletlerin vali seçiminde ortak karar kılamadıkları için meseleyi Giritlilere bırakmayı düşündüklerini, onların da Yunan veliahdını seçeceklerinin muhtemel olduğu

⁴⁸ *House of Lords Debates (HL Deb)*, 02 August 1897 vol 52 cc49-53.

⁴⁹ Bildirinin diğer maddeleri hakkında bakınız. *BOA. Y..A...RES.*, 88/54, 03.04.1315/1 Eylül 1897; *BOA. İ..MTZ.GR.*, 31/1237, 03.04.1315.

⁵⁰ *BOA. Yıldız / Perakende Evrakı Elçilik Şebbenderlik ve Ataşemiliteri (Y..PRKEŞA.)*, 28/9, 20.04.1315/18 Eylül 1897; Abdul Rauf, "Pan-Islamism and the North West Frontier Province of British India (1897-1918)", *Perceptions*, Winter 2007, s. 26.

⁵¹ *BOA. HR.SYS.*, 1367/95, 16.05.1315.

iddiasında bulunmuştur.⁵² Kamuoylarının tartıştıkları bir diğer konu da valinin sivil mi yoksa asker kökenli mi olmasıydı. İngiltere ile Almanya, Avusturya ve Fransa'nın aksine valinin sivil kökenli olmasını istemiyorlardı. Fransa ise bir sivilin tavsiye edilebilirliği konusundaki fikrini değiştirmemiş olmasına rağmen diğer büyük devletlerin önereceği uygun bir adayı desteklemeye hazırdı.⁵³ İtalya ise Fransız taslağına sadık kalınarak, valinin büyük devletlerin onayını almış tarafsız bir devletin tebaası olması gerektiğini savunuyordu.⁵⁴

Fransa, başta İngiltere'nin desteklemesi kaydıyla yine gayr-i resmi olarak Mısır'da İngiltere hizmetinde bulunan Lüksemburg Büyük Dukalığı tebaası Albay Schaeffer'i geçici valilik için önermiştir.⁵⁵ Başbakan Salisbury Albay Schaeffer'i tanımamakla birlikte diğer devletlerin adaylığı kabul etmesi halinde kendisinin de bu ismi destekleyeceğini bildirmiştir.⁵⁶ Ancak İngiltere geçici valilikle vakit kaybedilmeyerek, en az beş yıllığına bir valinin atanmasını daha doğru buluyordu.⁵⁷ Rusya da tıpkı İngiltere gibi sorunun çözümüne bu kadar yaklaşmışken Schaeffer'ın geçici valiliğine sıcak bakmıyordu.⁵⁸

Albay Schaeffer'in isminin gündeme gelmesi İstanbul'da şok etkisi yarattı çünkü kendisi Osmanlı Devleti tarafından sevilmeyen biriydi. Bu nedenle Schaeffer'ın isminin büyük devletlerarasında tartışılması üzerine Babıâli hemen harekete geçerek İngiliz elçisine;

“Londra'da bir yabancıyı Girit Genel Valisi olarak atama niyetinde olduğunu belirten bazı telgraflar Sultan tarafından alınmaktadır. Sultan buna inanmamakta ancak konu hakkında bilgi sahibi olmak istemektedir. Böyle bir atama, Babıâli'nin tekliflerine doğrudan aykırı olur ve Osmanlı'nın çıkarlarıyla bağdaşmaz”

mesajını göndermiştir. Elçi ise cevap olarak büyük devletlerin genel bir vali ataması için görüşüklerini ve bir karara varana kadar Sultan'ın mesajına cevap verecek durumda olmadığını bildirmiştir.⁵⁹ Avusturya, Babıâli'nin Albay Schaeffer'ın adaylığına itirazının önüne geçmek için atamanın büyük devletlerin

---

⁵² BOA. HR.SYS., 1367/99, 26.05.1315.

⁵³ *Turkey No. 12* (1897), No. 37, 03.10.1897.

⁵⁴ *Turkey No. 12* (1897), No. 53, 18.10.1897.

⁵⁵ *Turkey No. 12* (1897), No. 51, 14.10.1897.

⁵⁶ *Turkey No. 12* (1897), No. 57, 20.10.1897.

⁵⁷ *Turkey No. 12* (1897), No. 44, 13.10.1897.

⁵⁸ *Turkey No. 12* (1897), No. 54, 19.10.1897.

⁵⁹ *Turkey No. 12* (1897), No 61, 23.10.1897.

tam mutabakatıyla toplu olarak duyurulması gerektiğini savunurken;⁶⁰ Almanya bunun tam aksine yapacakları en doğru davranışın Schaeffer'ı Sultan'a tavsiye etmek olduğunu düşünüyordu.⁶¹ Babiâli ise teklifi ilk ortaya atan Fransa nezdinde girişimde bulunarak, seçimin Babiâli ile büyük devletlerarasında varılacak bir anlaşmanın sonucu olması gerektiği gerekçesiyle itirazda bulunmuştur.⁶²

Babiâli, Albay Schaeffer'ın entrikacı, ihtilalci bir şahıs olduğu gerekçesiyle adaylığına kesin bir dille karşı çıkarken,⁶³ bu isim hakkında hazırladığı bir raporu da Salisbury'e göndermiştir. Raporda Schaeffer'ın Ermeni olaylarında Anadolu'ya gitmeye çalıştığı, Mısır'da Osmanlı aleyhine faaliyetlerde bulunduğunu;⁶⁴ Schaeffer'ın açıkça istenmeyen adam (*persona non grata*) olduğu belirtilmiştir.⁶⁵ Londra Sefiri ile görüşen Salisbury, Albay Schaeffer'ı İngiltere'nin önermediği gibi kendilerinin teklif edecek bir adayları olmadığını söylemiştir.⁶⁶ Babiâli kararlılığını göstermek adına 8 Kasım'da Dâhiliye Nezareti'ne Albay Schaeffer'ın ne İstanbul'a ne de Osmanlı Devleti'nin herhangi bir toprağına adım atmasına müsaade edilmemesi yönünde talimat göndermiştir.⁶⁷ Babiâli'nin bu kararlı duruşu etkili olmuş, İstanbul'daki Büyükelçiler Schaeffer'ın adaylığını görüşmek üzere 22 Kasım'da bir araya gelmiş; ancak görüşmede İngiliz Büyükelçisi dışında hiçbir temsilci Schaeffer'ı desteklememiştir.⁶⁸ *Times* gazetesi, Avrupa Uyumunun Albay Schaeffer'ı Sultan'a dayatma konusunda anlaşılamamasına ilişkin bu kırılmayı Sultan'ın bir zaferi olarak sunulacağını ve onu diğer konularda başa çıkılması daha zor hale getireceği şeklinde değerlendirmiştir. *Times*'a göre bu ana kadar büyük devletler Sultan'ın itirazlarına toplu olarak kulak asmamışlardı ancak Avrupa'nın ortak politikası pahasına Sultan'ın gönlünü hoş tutarak sermaye elde etmek isteyen

⁶⁰ *Turkey No. 12* (1897), No 63. 21.10.1897.

⁶¹ *Turkey No. 12* (1897), No 71. 29.10.1897.

⁶² *Turkey No. 12* (1897), No 69. 30.10.1897.

⁶³ *BOA. Y..MTV.*, 168/113, 30.05.1315.

⁶⁴ *BOA. Y..A...HUS.*, 378/54, 16.06.1315.

⁶⁵ *Turkey No. 12* (1897), No 83, 09.11.1897; *BOA. İ..MTZ.GR.*, 32/1251, 11.06.1315.

⁶⁶ *BAO. Y..A...HUS.*, 378/54, 15.06.1315.

⁶⁷ *BOA. Yıldız Sadrazam Kamil Paşa Evrakı (Y..EE..KP.)*, 7/673, 12.06.1315.

⁶⁸ *Turkey No. 12* (1897), No 96. 22.11.1897. Reuters Şirketi'nin iddiasına göre Almanya ve Avusturya Albay Schaeffer'ın adaylığını desteklememekteydi. *BOA. İ..MTZ.GR.*, 32/1249, 11.06.1315.

bazı devletlerin, bu tür küçük hesaplarla valilik için çok iyi bir adaydan vazgeçmişti.⁶⁹

Bu gelişmeler karşısında Rusya inisiyatifi ele almış ve Babiâli nezdinde girişimde bulunarak, adaylık için Osmanlı Devleti'nin Bürüksel Sefiri Karateodori Bey, Washington eski Sefiri Aleksandr Mavroyeni Bey ve Karadağ Prensi Nicholas'ın kuzeni Bozo Petrovich'i önermiştir.⁷⁰ İngiltere, Petrovich'in adaylığı diğer devletler tarafından kabul edilirse desteklenebileceğini ancak Osmanlı tebaasından olan diğer iki adayın kabul edilmeyeceğine dair net tavrını sürdürmüştür.⁷¹ Fransa ise Petrovich'in adaylığına sıcak bakarken,⁷² Avusturya ilk iki adayın Osmanlı vatandaşı olduğu gerekçesiyle büyük devletler tarafından kabul edilmeyeceğini düşünüyordu.⁷³ Osmanlı Devleti ise büyük devletlerin kabul etmesi halinde bu adaylardan herhangi birini vali olarak atamaya hazırды.

İstanbul'daki Büyükelçiler, Rusya'nın öne sürdüğü adayları görüşmek üzere 30 Kasım'da bir araya geldiler. İlk anda adaya geçici bir vali atanmasıyla ilgili temsilciler arasında tartışma çıktı.⁷⁴ İngiliz Büyükelçisi toplantıda İtalyan meslektaşının da desteğiyle, Babiâli'nin sunduğu adaylardan hiçbirinin hükümeti tarafından kabul edilmeyeceğini söylemiştir. Fransız maslahatgüzarı ise Petrovich'in adaylığını desteklediğini açıklarken, diğer büyükelçiler Petrovich hakkında herhangi bir görüş belirtmemişlerdir. Avusturya Büyükelçisi Calice'in önerisi üzerine toplantı ileriki bir tarihe ertelenmiştir.⁷⁵ Rusya, İstanbul'daki toplantıda Petrovich'e karşı yapılan itirazlardan dolayı bu ismi daha fazla desteklemeyeceklerini bildirmiştir.⁷⁶ Petrovich'le ilgili tartışmalar sürerken Rus *Novosti* gazetesi İstanbul kaynaklı haberinde, Babiâli'nin Londra eski Sefiri Kostaki Musurus Paşa'yı vali atayacağını iddia etmiş ancak büyük devletlerden bu konuda herhangi bir girişim yapılmamıştır.⁷⁷

Girit'in yeni statüsü ve valisinin nasıl belirleneceğine dair en kritik görüşme İstanbul'da Büyükelçiler arasında yapılmıştır. 16 Aralık 1897'de Avusturya-Macaristan'ın Büyükelçilik ikametgâhında yapılan gizli toplantıda, Girit'in

---

⁶⁹ *New York Herald*, European Ed., 20.11.1897, s. 1.

⁷⁰ *Turkey No. 3* (1898), No 239, 27.11.1897; *BOA. HR.SYS.*, 1324/66, 30.05.1315.

⁷¹ *Turkey No. 3* (1898), No 240, 28.11.1897.

⁷² *Turkey No. 3* (1898), No 242, 29.11.1897.

⁷³ *Turkey No. 3* (1898), No 243, 30.11.1897.

⁷⁴ *BOA. Y..A...HUS.*, 380/29, 03.08.1315.

⁷⁵ *Turkey No. 3* (1898), No 245, 01.12.1897.

⁷⁶ *BOA. HR.SFR.3...*, 467/85, 27.07.1315.

⁷⁷ *BOA. HR.SYS.*, 1324/86, 25.08.1315.

özerkliğinin sınırlarıyla, valinin Osmanlı tebaasından olmayıp, büyük devletlerin rızası ve Sultan'ın onayıyla beş yıllığına atanacağına dair ortak karar alınmıştır.⁷⁸ Özellikle bu tarihten sonra yapılan tüm tartışmalar ve ortaya atılan isimler formaliteden öteye geçmemiştir. Büyük devletlerin alınan bu kararların ardından dikkat etmeye çalıştıkları tek husus bir süredir yakalanan Avrupa Uyumunun devam ettirilmesi idi.

Prens George'un Adaylığı

Yunan Kralı'nın oğlu Prens George'un ismi aslında çok erken bir tarihte 8 Mart'ta Avrupa kamuoyunda iddia edilmişti.⁷⁹ Bu tarihten sonra Avrupa kamuoyu, Yunan Kralı George'un kardeşi Danimarka Prensi Waldemar'ın valiliği kabul etme eğiliminde olması halinde bile, mevcut koşullar altında atamanın Yunan ulusal duygularını tatmin etmeyeceğini bu yüzden Prens George'un atanması gerektiğini ciddi şekilde tartışmaya başlamış;⁸⁰ ancak kısa sürede kamuoyunda Prens George'un yaşı, deneyimi ve milliyeti nedeniyle böylesine hassas bir pozisyon için uygun olmadığı, büyük devletlerin Türklere ve Yunanlılara karşı tarafsız bir tutum sergileyecek yetenekli bir vali aradıkları yönünde haberler yayınlanmıştır.⁸¹

Girit'in gelecekteki statüsü ve valilik meselesi yüzünden Rus Çarı II. Nikola üzerinde büyük bir baskı bulunmaktaydı. Rusya'nın gerek bölgeye olan tarihsel ilgisi gerekse Yunan ulusuyla olan mezhepsel bağı Çarı Yunan kamuoyunu tatmin etmeye yaracak bir adım atmak zorunda bırakıyordu. Bu anlamda kendisine ve ülkesine karşı Avrupa kamuoyunda da eleştiriler yükselmeye başlamıştı. Çar tüm bu gerekçelerle Bozo Petrovich'in adaylığının düşmesiyle Fransa'ya Prens George'u aday olarak önermiştir.⁸² Fransa, tüm devletlerin üzerinde anlaştığı herhangi bir adayı kabul edeceklerini ayrıca George'un adaylığıyla ilgili ortaya çıkabilecek güçlükleri ortadan kaldırmak için ortak iş birliği yapmaya hazır olduklarını İngiltere ve Rusya'ya açıkça bildirmiştir.⁸³

⁷⁸ bk. *Ek-3; The National Archives, (TNA), Foreign Office (FO) 78/4810, No. 826, Sir Philip Currie to Marquies of Salisbury, 06.12.1897; TNA, FO 78/4810, No. 830, Sir Philip Currie to Marquies of Salisbury, 06.12.1897*

⁷⁹ *New York Herald, European Ed, 08.03.1897, s. 1.*

⁸⁰ *New York Herald, European Ed, 22.03.1897, s.1.*

⁸¹ *New York Herald European Ed, 29.03.1897, s. 1.*

⁸² *BOA. Yıldız / Perakende Evrakı Başkütabet Dairesi Maruzatı (Y..PRK.BŞK.), 55/28, 03.08.1315.*

⁸³ *British Accounts and Papers. Turkey No. 5 (1898), Further Correspondence Respecting The Affairs of Crete, (London 1898), No. 2, 30.12.1897.*

Ayrıca Fransa ülkede hüküm süren liberal fikirlerle uyumlu olacağından, George'un adaylığıyla ilgili teklife destek vermeye hazırды.⁸⁴

İngiltere, George'un seçilmesiyle iki avantajın sağlanacağını düşünüyordu. Bunlardan ilkiyle Giritli Hristiyan Rumların özlemleri yerine getirilecekti, ikinci olarak ise Yunanistan'da harbin ardından Kral'a karşı oluşan hoşnutsuzluk son erecekti;⁸⁵ çünkü harbin ardından Yunanistan'da Kral'a ve hükümetine karşı büyük bir halk öfkesi vardı. Buna bir de olumsuz malî şartların eklenmesi Kral'ın otoritesinin iyice sarsılmasına neden olmuştu. İngiltere de bu halk öfkesinin bir nebze olsun azaltılması için Girit'in yönetiminin Prens George'a bırakılmasını en doğru karar olduğunu düşünüyordu. Avusturya teklifi kabul etme sorumluluğunu üstlenmeyeceğini açıklarken,⁸⁶ Almanya Dışişleri Bakanı Bülow adaylığın kabul edilmeyeceğini, böyle bir atamayla Girit'in çok kısa süre içinde Yunanistan tarafından ilhak edileceğini, bu durum karşısında da Balkan devletlerinin mutlaka tazminat talep edeceklerini ve sonucunda yeni sorunların ortaya çıkacağını bildirmiştir.⁸⁷

Belçika'nın İstanbul Maslahatgüzarı De Man, Rusya'nın Prens George hakkındaki teklifini Grandük Sergie Alexandrovich'in Çar II. Nikola nezdinde sağladığı nüfuzun bir sonucu olarak değerlendiriyordu. Çünkü ondan evvel Çar nezdinde nüfuzu bulunan Grandük Vladimir Almanya ile ittifak taraftarı olduğu için onun zamanında Rusya Yunan işlerinde o kadar etkin değildi. Hâlbuki Grandük Alexandrovich daha ziyade Fransız taraftarıydı ve Rusya'nın şark işlerine daha fazla dikkat vermesini savunuyordu. Grandük Alexandrovich Yunanistan'ın uğradığı yenilgi ve sonrasında ülkede kurulan malî kontrolün, Yunan Kralı ve hanedanını büyük bir tehlike içine soktuğundan Girit'e Prens George'un vali tayin edilerek, hanedanın kurtulacağı yönünde Çar'a telkinde bulunmuştu. Yine maslahatgüzara göre Almanya'nın Osmanlı Devleti nezdinde edinmiş olduğu nüfuzdan zaten tedirgin olan Çar II. Nikola şark işlerinde sadece Rusya, Fransa ve İngiltere'nin söz sahibi olmasını istemekteydi bu yüzden de adaylık meselesine önem vermeye başlamıştı.⁸⁸

Rusya'nın yeni İstanbul Büyükelçisi Ivan Zinovieff de 11 Ocak'ta Tevfik Paşa'ya George'un adaylığı Babiâli tarafından Avrupa'ya teklif olunursa, tüm

⁸⁴ *Turkey No. 3* (1898), No 267, 30.12.1897.

⁸⁵ *Turkey No. 3* (1898), No 266, 29.12.1897.

⁸⁶ *Turkey No. 5* (1898), No. 7, 04.01.1898.

⁸⁷ *Turkey No. 3* (1898), No 271. 30.12.1897; *BOA. Y..PRK.EŞ.A.*, 28/68, 19.08.1315; Herr von Bülow'un Dışişleri Bakanlığı döneminde takip ettiği siyaset hakkında bk. Ian F. D. Morrow, "The Foreign Policy of Prince von Bulow, 1898-1909", *The Cambridge Historical Journal*, 1932, Volume 4/No. 1 (1932), ss. 63-93.

⁸⁸ *BOA. Y..PRK.EŞ.A.*, 27/28, 2912.1314.

büyük devletlerin bunu takdir edeceğini belirtmiştir.⁸⁹ Daha sonra Zinovieff 13 Ocak'ta George'un adaylığı için Babiâli'ye resmi teklifte bulunmuş ve kabul edilmediği takdirde çıkacak sorunlardan hiçbir mesuliyet alınmayacağına dair tehditte bulunmuştur.⁹⁰ Sultan II. Abdülhamid ise bu tehdit karşısında geri adım atmamış ve George'un adaylığını bir kez daha kesin bir dille reddetmiştir. Rusya, Sultan'ın itirazının ardından George'un adaylığının kabul edilmesi için Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'dan alacağı harp tazminatını koz olarak kullanmak istemiştir.⁹¹ Rus Büyükelçiliği Tercümanı, Tevfık Paşa'yla yaptığı görüşmede Yunanistan'dan alınacak tazminatın Yıldız'da oluşturulan askerî komisyon vasıtasıyla harp malzemesi sipariş edileceği yönünde istihbarat alındığını, böyle bir girişimi Rusya'nın hoş karşılamayacağına dikkat çekmiştir. Tercüman, alınacak tazminatın bir milyon lirasıyla Rusya'ya olan borcun ödenmesinin daha uygun olduğunu söyleyerek, George'un adaylığının kabul edilmemesi halinde bu konuların daha sık gündeme geleceği tehdidinde bulunmuştur.⁹² Rus Büyükelçisi ise 17 Ocak'ta Sultan'la yaptığı görüşmede, Çar II. Nikola'nın en uygun adayın Prens George olduğunu söylediğini bildirmiştir.⁹³ Salisbury de bu girişimin ardından aynı gün İstanbul büyükelçisine George'un adaylığının Sultan'a yeniden sunulması halinde bunu daha güçlü bir şekilde desteklemesi talimatını vermiştir.⁹⁴

Yunanistan Dışişleri Bakanı da Osmanlı sefiriyle görüşmesinde, Rusya'nın valilik meselesinde yapmış olduğu teşebbüsten haberleri olmadığını, harpten önce bu adaylığa diğer devletlerle beraber muhalefet eden Rusya'nın şimdi bunu ileri sürmesine anlam veremediklerini söylemiştir. Rusya'nın bu hareketini şark işlerinde daha aktif hareket etme arzusundan ileri geldiğini söylemesi üzerine Osmanlı Sefiri bu namzetliği Yunan Kralı'nın muvafakati olmadan Prens'in kabul edemeyeceğinden, Kralın Prens'i feragate zorlayabileceğini ve bu suretle sorunun çözülebileceğini ifade etmiştir. Bunun üzerine dışişleri bakanı ise

⁸⁹ BO.A. Y..PRK.BŞK., 55/46, 18.08.1315.

⁹⁰ BO.A. Yıldız Perakende Evrakı Evrakı Teşrifat-ı Umumiye Dairesi (Y..PRK.TŞF.), 5/23, 20.08.1315/14 Ocak 1898.

⁹¹ 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nin ardından Osmanlı'nın Rusya'ya ödemek zorunda olduğu 35.000.000 liralık harp tazminatının 1883'te ödemesi yapılan ilk taksitinden Kasım 1897'e kadar 5.250.000 lira ödenmesi gerekirken malî sıkıntılar nedeniyle ancak 4.341.143 lira ödenebilmişti. Bundan dolayı Osmanlı Devleti'nin 1.051.346 lira gecikmiş borç bulunmaktaydı. Oktay Kızılkaya-Serdar Bay, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sonucunda Rusya'ya Verilen Tazminatlar ve Ödenmesinde Yaşanan Zorluklar", *History Studies*, Volume 11/Issue 6, December 2019, s. 2254.

⁹² BO.A. Y..PRK.HR., 23/7, 18.08.1315.

⁹³ BO.A. Y..PRK.TŞF., 5/23, 24.08.1315; BO.A. Yıldız Perakende Evrakı Tabirrat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği (Y..PRK.TKM.), 40/18, 22.08.1315.

⁹⁴ *Turkey No. 5* (1898), No. 15, 17.01.1898.

Kralın, büyük devletler tarafından yapılacak ve ülkede kendi konumunu güçlendirecek bir teklifi reddedemeyeceğini belirtmiştir.⁹⁵

İngiltere, Fransa ve İtalya George'un adaylığını desteklemeye hazırlarken,⁹⁶ Almanya ve Avusturya'nın muhalefette bulunmaları, büyük devletlerarasında uyumsuzluğa neden olmaktaydı. Salisbury'e göre bu uyumsuzluk büyük devletleri itibarsızlaştırmaktaydı ve mevcut durumun belirsiz bir şekilde uzaması, sonunda Osmanlı tebaasından birisinin atanmasına rıza göstermelerine neden olabilirdi. Bu anlamda daha aktif hareket edilmesini düşünen Salisbury 19 Ocak'ta Rusya'ya George'un adaylığı resmi olarak öne çıktığı takdirde desteklemeye hazır olduklarını bildirmiştir.⁹⁷ Rusya, Prens George'un adaylığına gelen itirazlardan ve Sultan II. Abdülhamid'in bu adaylığı kesin bir dille reddetmesinden dolayı geri adım atmak zorunda kalmış, tüm devletler mutabık olmadığı sürece de bu ismi Sultan'a zorlamama kararı almıştı.⁹⁸ Ne var ki, Rusya İngiltere'nin bu kararlı tavrı karşısında İstanbul'daki elçisine, mevcut koşullar altında Girit sorununa George'un aday gösterilmesi ya da Yunanistan'a ilhak edilmesi dışında bir çözüm yolu görünmediğine dair telgraf göndermiştir.⁹⁹ Fransız Büyükelçisi Cambon ise 26 Ocak'ta Dragomanını Saray'a göndererek George'un atanmasının kabul edilmesini aksi halde prensin Osmanlı'nın rızası olmadan valiliğe atanacağını bildirmiştir.¹⁰⁰

Tevfik Paşa, Rus Büyükelçisi ile görüşerek, George'un atanmasının Osmanlı'nın uluslararası haklarına aykırı olacağını, Yunan Harbi'nin tüm sonuçlarını yok edeceğini, Sultan'ın buna rıza göstermeyeceğini ve fiilen Girit'in Yunanistan'a ilhakına neden olacak hiçbir teklifin kabul edilmeyeceğini söylemiştir. Büyükelçi ise Rusya'nın tek arzusunun Sultan'ın haklarını koruyarak bir çözüm bulmak olduğunu ve ilhak meselesinin mümkün olmadığını ancak adaylığın reddedilmesinin ciddi sonuçları olabileceğini belirtmiştir.¹⁰¹ İngiltere, Fransa ve Rusya'nın George'un adaylığında tek ses olması Yunanistan'ı daha enerjik davranmaya sevk etmiş ve Yunan Kralı, George'un adaylığının kabul edilmesiyle Prens'in İstanbul'a giderek Sultan'la görüşebileceğini ve Osmanlı Devleti'nin bütünlüğü ilkesinin teyit edilebileceğini duyurmuştur.¹⁰²

⁹⁵ BOA. Y..A...HUS., 381/20, 07.09.1315.

⁹⁶ BOA. Yıldız Perakende Evrakı Evrakı Maliye Nezareti Maruzatı (Y..PRK.ML..), 17/54, 08.09.1315.

⁹⁷ bk. Ek-5 ve Ek-6; *Turkey No. 5* (1898), No. 17, 19.01.1898.

⁹⁸ *Turkey No. 5* (1898), No. 20, 20.01.1898.

⁹⁹ *Turkey No. 5* (1898), No. 21, 22.01.1898.

¹⁰⁰ *Turkey No. 5* (1898), No. 33, 26.01.1898.

¹⁰¹ *Turkey No. 5* (1898), No. 39, 29.01.1898.

¹⁰² *Turkey No. 5* (1898), No. 34, 28.01.1898.

Osmanlı Devleti'nin karşısındaki bloğun bu şekilde genişlemesine karşın Sultan, Almanya ve Avusturya'nın kendi yanında yer alacağına inanıyordu. Fakat Almanya'nın Girit'te hiçbir çıkarlarının olmadığını, valilik için şu ya da bu kişinin seçilmesinin kendileri için tamamen önemsiz olduğunu duyurması Sultan'ı endişeye düşürmüştü. Ancak Almanya George'un adaylığıyla Avrupa barışının tehlikeye gireceğine dair uyarısını yinelemiştir.¹⁰³ Almanya'nın bu çıkışına Avusturya'nın da George'un atanmasının Balkanlar'da yeni sorunlar açacağı ayrıca Şark meselesinin tekrardan ortaya çıkmasına neden olacağı¹⁰⁴ gerekçesiyle itirazda bulunması, büyük devletlerarasında tartışmaya neden olmuş ve bu yüzden George'un ismi bir süre gündemden düşmüştür.¹⁰⁵ Bu süreçte ise Osmanlı Devleti'nin Londra Sefareti Müsteşarı Morel Bey¹⁰⁶ ve Kamphoeven Paşa'nın¹⁰⁷ isimleri gündeme gelmiş ancak bu isimler de yeterli desteği bulamamışlardır.¹⁰⁸

İngiltere'ye göre, Sultan'ın hiçbir şekilde geri adım atmadığı böylesi bir andan yapılması gereken Rusya'nın daha güçlü baskı uygulayarak, Giritlileri Babîâlî'ye meydan okumaya ve George'u vali ilan edip, Yunanistan'a ilhakı ilan etmeye teşvik etmekte. Aksi halde sorun devam edecekti.¹⁰⁹ İngiltere Kraliçesi de 8 Şubat'ta parlamentoda büyük devletlerarasında Girit'le ilgili bazı noktalarda oy birliğiyle bir anlaşmaya varılamadığı için müzakerelerin gereksiz yere uzadığından şikâyet etmiştir.¹¹⁰ 10 Şubat'taki oturumda ise İngiliz Parlamento Dışişleri Müsteşarı Curzon, Fransız ve İngiliz hükümetlerinin George'un adaylığını desteklediklerini;¹¹¹ ancak önceliklerinin Teselya'nın tahliyesi olduğu için meselenin şimdilik gündemden düştüğünü açıklamıştır.¹¹²

İngiltere ve Rusya'nın açıklamalarını fırsat olarak gören Alman İmparatoru II. Wilhelm, 9 Şubat'ta Berlin Sefiri Ahmed Tevfik'e Sultan'ın George'un

¹⁰³ *Turkey No. 5* (1898), No. 40, 28.01.1898.

¹⁰⁴ *BOA. Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı (HR.TO.)*, 355/33, 13.09.1315.

¹⁰⁵ *BOA. Y.A...HUS.*, 381/29, 10.09.1315.

¹⁰⁶ *North British Daily Mail*, 16.02.1898, p. 5.

¹⁰⁷ 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nin ardından Sultan II. Abdülhamid Almanya'dan askeri uzman talep etmiş, 1882'de Johannes Kaehler başkanlığındaki heyette Kamphoeven de yer almış ve 1909'a kadar Osmanlı hizmetinde çalışmıştır; bk. Mustafa Ergün, "Türk Eğitiminin Batılaşmasını Belirleyen Dinamikler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt. 6, Sayı. 17 (Mart 1990), s. 435-457.

¹⁰⁸ *BOA. HR.SYS.*, 1324/101, 11.10.1315.

¹⁰⁹ *Turkey No. 5* (1898), No. 45, 03.02.1898.

¹¹⁰ *HL Deb* 08 February 1898 vol 53 cc1-5.

¹¹¹ *House of Commons Debates (HC Deb)* 10 February 1898 vol 53 c240.

¹¹² *HC Deb* 24 March 1898 vol 55 cc781-820.

adaylığını ısrarlı şekilde reddetmesinin isabetli olduğunu, bunca çekilen eziyet ve kazanılan muzafferiyetin ardından sunulan teklifin yersiz olduğunu söylemiştir.¹¹³ Londra Sefiri Kostaki Antopulos Paşa'yla görüşen Salisbury ise kendilerinin önerdiği kişinin vali kabul edilmemesini üzüntüyle karşıladığını, Rusya'nın George'u teklif etmesinin nedenini anlamamışsa da Çar II. Nikola'nın annesi Maria Feodorovna'nın¹¹⁴ bu hususta önemli etkisi olduğunu hatta Feodorovna'nın Yunan taraftarı olmayan Dışişleri Bakanı Mouravieff'e tepkili olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁵ İngiltere, George'un adaylığını destekleyerek bir yandan Albay Scheaffer'ın adaylığında sarsılan prestijinin intikamını alırken diğer yandan da Yunanistan üzerindeki nüfuzunu arttırmayı amaçlıyordu. Çünkü İngiliz Başbakanı Salisbury'nin yakın gelecekteki planları arasında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü ve Sultan'ın hükümlerlik hakları ilk sırada değildi.¹¹⁶

Adaylık meselesi, devletler arasında gündemden düşmesine rağmen Avrupa kamuoyu konuyu gündemde tutmaya devam etmiştir. Rus resmî gazetesi Girit'teki Hristiyanların talep ve duygularıyla Yunan milletinin sükûnete kavuşması adına George'un adaylığının teminat olacağını belirtirken,¹¹⁷ Alman basını *Oldenburg* savaş gemisinin neden hâlâ Girit'te kaldığını, Almanya'nın valiliğe kimin tayin olacağıyla niçin vakit harcadığına dair eleştiride bulunmuştur. Bu ülke basını Yunanistan'a karşı kazanılan zaferin ardından şimdi Ada'ya Yunanlı bir prensin atanmasının Sultan'ın otoritesini sarsacağına, Ada'daki Rumları Osmanlı'dan ayrılmak için cesaretlendireceğine, Balkan devletlerinin ise Makedonya ile Arnavutluk için birbirine girebileceğine bunun da Osmanlı'nın çökmesine neden olacağına dair uyarılarda bulunmuştur. Alman basınına göre, Sultan, George'un adaylığını kabul etmeyerek devletin tamamîyetini muhafaza edebileceği gibi Avrupa barışının da tehlikeye girmesinin önüne geçebilirdi.¹¹⁸

¹¹³ BOA. Y..PRK.EŞA., 28/79, 17.09.1315. Ancak II. Wilhelm daha sonra İngiltere'nin Berlin Büyükelçisi Lascelles'a ise Akdeniz'de çıkarları olmadığını ve meseleyle doğrudan ilgilenen devletlerin istedikleri herhangi bir düzenlemeyi yapabileceklerini, George'un adaylığına hiçbir şekilde müdahale etmeyeceğini söylemiştir. *Turkey No. 5* (1898), No. 116. 18.03.1898.

¹¹⁴ Maria Feodorovna Yunan Kralı I. George'un kız kardeşidir. Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar Avrupa Devletleri*, Cilt: IV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1996, s. 28.

¹¹⁵ BOA. Y..PRK.EŞA., 28/82, 18.09.1315.

¹¹⁶ İngiltere Başbakanı Salisbury 1895 ve 1896'da özellikle Almanya ve Rusya'ya Osmanlı Devleti'nin topraklarının paylaşılması teklifinde bulunmuştur. E.D. Steele, "The Place of Germany in Salisbury's Foreign Policy 1878-1902", in ed. A.M. Birke, M. Brechtken, *An Anglo-German Dialogue*, K.G. Saur, München 2006, ss. 57-77; Bayram Soy, "Lord Salisbury'nin 1895'te Almanya'ya Osmanlı Devleti'ni Paylaşma Teklifi", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, Sayı. 5, 2006, ss. 145-166.

¹¹⁷ BOA. HR.SYS., 1368/12, 18.09.1315.

¹¹⁸ BOA. Y..A...HUS., 381/50, 18.09.1315.

Ancak basın sorunun çözümü adına yanlış kişiyi işaret etmektedir; çünkü Sultan'ın valilik meselesinin görüşüldüğü ilk günden itibaren tutumu nettir. Burada sorumluluk Sultan'ın taleplerini dikkate almayarak meseleyi uluslararası bir sorun haline dönüştüren İngiltere, Fransa ve Rusya'ya aittir.

Meselesinin çözümü uzadıkça Avrupa'dan gönderilen şebhenderlik ve sefaret raporları İstanbul'da günden güne endişeye neden olmaktaydı. Akmescit Fahri Şebhenderliği Baserabya, Herson ve Kırım'daki askerlere her tarafın karla kaplı olmasına rağmen Türkler aleyhine söylenen sloganlar eşliğinde manevra ve talim yaptırıldığını, manevralardaki bazı üst düzey subayların, Osmanlı Devleti George'un adaylığını kabul etmezse aramızda savaş çıkacaktır dediklerini İstanbul'a bildirmiştir.¹¹⁹ Stockholm Sefiri ise gönderdiği raporunda, George'un adaylığının kabul edilmesi için Rusya'nın Anadolu hududuna asker sevk ettiği, Girit'te Rumlar ve Türkler arasında karışıklık çıkarmak için adadaki Rus konsolosunun faaliyette bulunduğunu ve Rusya'nın bu karışıklığı bahane ederek adaya asker sevk edeceğine dair uyarıda bulunmuştur.¹²⁰

Osmanlı Devleti'nin Büyük Devletler Nezdindeki Girişimleri

Çar II. Nikola'nın Petersburg Sefiri Hüsnü Paşa'ya, Girit'e Osmanlı tebaasından Hristiyan bir valinin atanması teklifini ilk olarak kendilerinin yaptıklarını ancak İngiltere ve Fransa'nın bu teklife muhalefet ettiklerini hatta Fransız Hükümetinin böyle bir karar hakkında mecliste yaşanacak tartışmalarda aciz kalacaklarını bildirdiklerini ifade etmiştir. Babiâli de Çar II. Nikola'nın bu sözlerinden cesaret alarak kendilerinin belirleyeceği Osmanlı tebaası üç Hristiyan adayın, Girit Genel Meclisi'ne sunulması için büyük devletler nezdindeki sefirlerine talimat vermiştir.¹²¹ Ancak büyük devletler Teselya'daki Osmanlı askerî varlığı nedeniyle Babiâli'nin teklifini geçiştirerek net bir cevap vermekten kaçınmışlardır.¹²² Tevfik Paşa, Büyükelçiler nezdindeki girişimlerinin ardından Osmanlı tebaasından Hristiyan birinin (Aleksandr Karateodori Paşa) vali tayin edilmesine meyilli olduklarına dair Sultan'a bilgi vermiştir.¹²³ Bunun üzerine Osmanlı Devleti de yabancı bir vali tayin edildiğinde Ege ve Akdeniz'de donanmanın çok müşkül bir durumda kalarak demirleyecek tek bir liman bulamayacağını, Anadolu'nun ve Arabistan'ın savunmasız kalabileceğini ve

¹¹⁹ BO.A. Y..PRK.EŞA., 28/93, 11.10.1315.

¹²⁰ BO.A. Y..PRK.EŞA., 28/95, 12.10.1315.

¹²¹ BO.A. Y..A...RES., 91/41, 19.10.1315.

¹²² BO.A. İ..MTZ.GR., 34/1474, 22.10.1315.

¹²³ BO.A. Y..PRK.HR., 25/15, 25.08.1315.

ortaya çıkacak tehlikenin ise Karadeniz'e kadar sirayet edebileceğini açıklamaya çalışarak resmen Aleksandr Karateodori'nin ismini önermiştir.¹²⁴

Londra Sefareti İkinci Müsteşarı Abdülhak Hamid Bey'in (Tarhan) İngiliz siyasi çevrelerinden edindiği izlenime göre, Rusya Prens George'un adaylığından vazgeçtiği takdirde bundan İngiltere de vazgeçecekti; ancak yabancı tebaadan Hristiyan olması şartından vazgeçmeyeceğinden Aleksandr Karateodori'nin kabul edilmesi mümkün değildi.¹²⁵ İngiliz Parlamentosu'nda Ashmead Bartlett, Karateodori Paşa'nın atanmasına hangi devletlerin karşı çıktığını sorması üzerine Curzon, büyük devletlerin tamamının Osmanlı tebaasından birinin adaylığına karşı çıktığı cevabını vermiştir.¹²⁶ İtalya Dışişleri Müsteşarı da İngiliz meslektaşları gibi İtalyan parlamentosunda benzer açıklamalarda bulunarak, Girit'in yatıştırılması ve asayişin sağlanması adına George'un adaylığını kabul ederek Avrupa uyumuna sadık kalacaklarını açıklamıştır.¹²⁷

Babîâli'nin bu girişiminin ardından Sultan II. Abdülhamid, 27 Mart'ta acil olarak İngiliz Büyükelçisi'ni Yıldız'a davet etmiş ve kendisine İngiltere'nin yıllardır Osmanlı'nın bağımsızlığını ve egemenlik haklarını koruma arzularından bahsederek, George'un adaylığına karşı olduğunu bunu kabul etmesinin Ada'nın Yunanistan'a ilhak olduğunu açıklamaya çalışmıştır.¹²⁸ Büyükelçi ise Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü her devletten ziyade İngiltere'nin muhafaza ettiğini ifade ederken bu konuda teminatta bulunmaktan dahi çekinmemiştir. Büyükelçi'nin açıklamalarını fırsat olarak gören Babîâli görüşmenin içeriğinden Londra Sefiri'ni bilgilendirmiş, Büyükelçi ve diğer siyasi çevreler tarafından verilen sözler üzerine George'un adaylığının geri çekilmesini, Osmanlı tebaası Ortodoks birinin tayini için girişimlerde bulunulmasını istemiştir.¹²⁹ İngiltere Başbakanı Salisbury önerinin kabul edilemeyeceğini, George'un Sultan'ın rızasıyla genel vali olarak atanması durumunda, Osmanlı'nın bahsettiği kötü etkilerin ortaya çıkmayacağını ancak Osmanlı tebaasından birinin atanmasının Hristiyan nüfus arasında şiddetli bir direnişe neden olacağını 7 Nisan'da İstanbul'a bildirmiş;¹³⁰ Böyle bir durumun sonucu olarak da Girit'in büyük bir

¹²⁴ BOA. Y..A...RES., 91/57, 27.10.1315.

¹²⁵ BOA. Y..PRK.EŞA., 29/22, 02.11.1315.

¹²⁶ HC Deb 13 May 1898 vol 57 cc1226-8.

¹²⁷ BOA. Y..A...HUS., 383/27, 22.10.1315.

¹²⁸ bk. Ek-4; TNA, FO 78/4914, No. 192, Sir Philip Currie to Marquies of Salisbury, 30.03.1898; Turkey No. 5 (1898), No. 130, 27.03.1898; TNA, FO, 78/4914, No. 167, Sir Philip Currie to Marquies of Salisbury, 17.03.1898.

¹²⁹ BOA. Y..PRK.BŞK., 56/2, 09.11.1315.

¹³⁰ BOA. Y..PRK.BŞK., 56/15, 16.11.1315.

askerî güç tarafından işgal edilebileceği tehdidinde bulunmuştur.¹³¹ Salisbury'nin bu tehdit dolu mesajına karşılık olarak Sultan II. Abdülhamid, İngiliz Büyükelçisi'ne; "*Salisbury'nin cevabı bende en derin üzüntüye neden oldu, öyle ki başka hiçbir devlet Prens George hakkında teklifte bulunmuyor. Prens George'un atanması, devlet için büyük bir tehlikenin nedeni olacaktır ve benim böyle bir teklifi kabul etmem pek mümkün değil*" cevabını göndermiştir.¹³²

İngiltere'nin Osmanlı'nın teklifine muhalefetine ardından Babıâli diğer devletler nezdindeki girişimlerine devam etmiştir. Bu anlamda yakın zamanda Osmanlı ile ilişkilerin daha sıkı devamı adına İstanbul'a büyükelçi atanan Almanya'nın eski Dışişleri Bakanı Adolf von Marschall Bieberstein¹³³ ile temasa geçilmiştir. Marschall George'un adaylığına ilişkin, Osmanlı Devleti'nin Girit üzerindeki hâkimiyeti ve hükümlerlik hakları konusunda büyük devletlerden teminat talep etmesini, valilik meselesinin ikinci dereceye bırakılmasını önermiştir. Ayrıca Osmanlı tebaasından birinin vali tayin edilmesi için Rusya'nın tutumunun önemine işaret ederek bu devlet üzerinde Babıâli'nin daha etkin bir politika izlemesini tavsiye etmiştir.¹³⁴ Serasker Rıza Paşa da Marschall'la aynı fikirdeydi. Rusya'nın Çin işlerine artık geri çekilemeyecek derecede müdahil olduğundan, Girit meselesine fazla mesai harcadığı takdirde İngiltere ve Japonya'nın bundan istifade edebilir ve bunun akabinde Rusya Çin'de kazanmış olduğu mevkiyi kaybedebilirdi. Bunun için Petersburg ve Berlin'de daha etkin olunmalı ve Çar II. Nikola'nın Şark Hristiyanlarına karşı yumuşak karnını okşamak üzere Petersburg'a özel bir elçilik heyeti gönderilmeliydi.¹³⁵

Serasker Rıza Paşa'nın tavsiyesi dikkate alınmış olacak ki Sultan Petersburg'a özel bir elçilik heyeti göndermiştir. Heyetin başkanı Ali Cevad Bey yanında Feyzi Bey ve Petersburg Sefiri Hüsnü Paşa bulunduğu halde 25 Nisan'da Çar II. Nikola ile görüşmüştür. Journal de Saint-Petersburg Ali Cevad Bey'in Çar II. Nikola'ya hitaben yazılmış Sultan'ın özel bir mektubunu verdiğini ve valilik için Osmanlı tebaası birinin atanmasının görüşüldüğünü iddia etmiştir. Ancak görüşme sırasında orada bulunan Rus Dışişleri Bakanı Mouravieff adaylıkla ilgili tatmin edici bir cevap beklenilmemesini, Sultan'ın George'un adaylığına rıza göstermesinin iki ülke ilişkileri adına daha doğru olduğu telkininde

¹³¹ *Turkey No. 5* (1898), No. 152. 07.04.1898.

¹³² *Turkey No. 5* (1898), No. 156. 09.04.1898.

¹³³ İmparator II. Wilhelm Osmanlı ile askerî, siyasi ve iktisadî olarak ikili ilişkilerin daha da gelişmesi adına Marchall'ı İstanbul'a büyükelçi atamıştır. İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Kronik Kitap Yayınları, İstanbul, 2018, s. 125.

¹³⁴ BO.A. Y..A...RES., 92/20, 12.11.1315.

¹³⁵ BO.A. Yıldız Perakende Evrakı Askerî Maruzat (Y..PRK.ASK.), 137/20, 14.11.1315/6 Nisan 1898.

bulunmuştur.¹³⁶ Ali Cevad Bey, Hüsnü Paşa ile birlikte 26 Nisan'da Çar'ın huzuruna tekrar çıkarak, George'un adaylığından vazgeçilmesi talebini yinlemiştir. Görüşmede Sultan'ın çekincelerine hak verdiğini ifade eden Çar ise bu konuda resmî bir cevap vermek için Mouravieff'i işaret etmiştir. Ertesi gün Mouravieffle görüşen Ali Cevad Bey Çar ile Mouravieff'in ifadeleri arasında büyük farklılıklar olduğunu İstanbul'a bildirmiştir.¹³⁷ Mouravieff, Girit'in Osmanlı mülkü olarak kalmasının tek yolunun George'un vali atanması olduğunu, atanmadığı takdirde ada Hristiyanlarının daha büyük bir isyana kalkışabileceklerini ve bu durumdan İngiltere'nin istifade edeceğini Cevad Bey'e söylemiştir.¹³⁸ Ali Cevad Bey, Mouravieff'in George'un adaylığında akrabalık bağlarının etkili olmadığını söylüyorsa da Rus Çarıçesi Aleksandra Feodorovna'nın¹³⁹ ve Prens George'un Kraliçe Victoria ile olan akrabalık bağlarının Prens'in aday gösterilmesinde etkili olduğunu düşünmekteydi.¹⁴⁰ Ali Cevad Bey, "fevkalade mahremane" başlığıyla Çar II. Nikola'nın üzerinde büyük tesiri olan annesi ve aynı zamanda Yunan Kralı George'un kız kardeşi Maria Feodorovna ile yapmış olduğu görüşmenin içeriğini 8 Mayıs'ta İstanbul'a göndermiştir. Maria Feodorovna, George'un adaylığının geri alınmasının mümkün olmadığını, geri alınması durumunda diğerlerine kıyasla adada daha büyük bir isyan çıkacağını ve bunun sonucunda adayı büyük bir devletin işgal edebileceğini söylemiştir.¹⁴¹ Babiâli, böylece Petersburg'dan istediği cevabı alamamıştır.

Babiâli, büyük devletler nezdindeki girişimlerini sürdürürken, bu devletlerin yöneticileri de tıpkı Rusya'da olduğu gibi birbirleriyle tutarlı olmayan açıklamalarda bulunuyorlardı. Daha önce adaylık meselesinde Osmanlı taraftarı sözler sarf eden İtalya Kralı gibi şimdi başbakan da Osmanlı sefiriyle yaptığı özel görüşmesinde, Girit'teki Hristiyanlar arasından vali olabilecek biri bulunduğu takdirde sorunun çözülebileceğini söylemiştir.¹⁴² Sefir, bu sözlerin İtalyan Başbakanı'nın kendi düşüncesi olduğu için Dışişleri Bakanı'nın konu hakkında herhangi bir beyanı olmadığından, bunun büyük devletlerin bir arzusu

---

¹³⁶ *Turkey No. 5* (1898), No. 203, 26 April 1898.

¹³⁷ *BOA. Y.PRK.EŞA.*, 32/55, 05.12.1315.

¹³⁸ *BOA. Y.EE.*, 9/21, 06.12.1315.

¹³⁹ Asıl ismi Alice Victoria Helena Louise Beatrice olan Aleksandra Feodorovna İngiltere Kraliçesi Victoria'nın torunuydu.

¹⁴⁰ *BOA. Y.PRK.EŞA.*, 29/67, 11.12.1315.

¹⁴¹ *BOA. Y.PRK.EŞA.*, 29/67, 16.12.1315.

¹⁴² *BOA. Y.A...HUS.*, 384/5, 29.11.1315.

gibi düşünölemeyeceğini bildirmiştir.¹⁴³ Bunun gibi açıklamalar Babıâli'yi arafta bıraktığı gibi meselenin de gereksiz yere uzamasına neden olmuştur.

Prens George'un Girit'e Yüksek Komiser Atanması

Yunanistan'ın Osmanlı'ya ödeyeceği harp tazminatı ve Teselya'nın tahliyesi meselelerinin kısmen çözümünün ardından İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya inisiyatifi ele alarak, Girit'te geçici bir hükümetin kurulması ve adaylık meselesinin çözümü adına müzakerelere başlamışlardır. Müzakerelerden haberdar olan Babıâli de konunun içeriğini öğrenmek için ilk olarak Berlin'e başvurmuş ancak buradan tatmin edici bir cevap alamamıştır.¹⁴⁴ Sultan'ın en büyük endişesi kendisinin onayı olmadan Prens George'un atanmasıydı ve böyle bir durum Osmanlı Devleti'nin sorunlu birçok bölgesi için emsal olarak kullanılabilirdi. Diğer taraftan Osmanlı vatandaşı olmayan bir Hristiyan'ın yönetici sıfatıyla bir bölgenin idaresini üstelenmesi Müslümanları rencide edeceği gibi Halifelik makamına da büyük bir zarar verebilirdi. Bu yüzden Sultan II. Abdülhamid, George'un büyük devletlerin tam muvafakatiyle seçilmemesi ve kendisine resmî olarak sunulmaması için elinden geleni yapmıştır.

George'un isminin Sultan'a resmî olarak önerilememesinde en büyük etken büyük devletlerarasındaki uyumsuzlukken, diğer bir etken ise Girit'teki Osmanlı askerinin varlığıydı. Büyük devletlere göre Osmanlı'nın adadaki askerî varlığı George'un veya başka bir yabancı valinin görev yapmasını zorlaştırabilirdi. Bu nedenle öncelik olarak Teselya'nın ardından Girit'in de Osmanlı askerinden arındırılması gerekiyordu. Tüm bunlar George'un isminin resmî olarak önerilmesinin önündeki engellerdi ve sürecin uzaması farklı adayların isimlerinin gündeme gelmesine neden oluyordu. Hatta bir süredir Girit Jandarma Teşkilatını düzenlemek için adada bulunan İngiliz Askerî Ataşemiliteri Albay Chermide'in İstanbul'a dönmesinin ardından kendisinin valiliğe atanacağına dair söylentiler başlamıştı.¹⁴⁵ İngiltere Chermide'in atanmasını arzulasa da Rusya'nın Ortodoks bir vali istemesinden dolayı Chermide'in adaylığının imkânsız olduğu kısa zamanda tespit edilmişti. Tevfık Paşa da Saray'a gönderdiği raporunda, iddianın dedikodudan öteye gitmediğini belirtmiştir.¹⁴⁶

Tartışmalar ve iddialar uzadıkça Osmanlı devlet adamları da Saray'a gönderdikleri raporlarında, meselenin nasıl nihayete erebileceğiyle ilgili çözümler önermekteydiler. Bu anlamda Mısır Yüksek Komiseri Ahmed Muhtar Paşa, İngiltere'nin Mısır Başkonsolosu Cromer ile görüşmesinin içeriği hakkında

¹⁴³ BOA. Y..A...HUS., 384/26, 06.12.1315.

¹⁴⁴ BOA. Y..PRK.HR., 26/12, 10.02.1316.

¹⁴⁵ BOA. İ..MTZ.GR., 32/1287, 16.02.1316.

¹⁴⁶ BOA. Y..A...HUS., 386/89, 18.02.1316.

İstanbul'u bilgilendirmiştir. Paşa, İngiltere'nin Osmanlı tebaasından birinin vali tayin edilmesini asla kabul etmeyeceğini, en azından Prens George'un adaylığından kurtulmak için yapılması gerekenin, yabancı devlet tebaasından muteber bir kişinin Osmanlı tarafından seçilip altı büyük devletin tasdiğiyle beş sene için geçici olarak atanması ve adadaki askerlerin kalelerde oturması esasları üzerine anlaşılabileceğine dair çözüm önerisinde bulunmuştur.¹⁴⁷

Eski Sadrazam ve Aydın Valisi Kâmil Paşa ise Avusturya'nın Bulgaristan meselesinde İngiltere'nin yardımına dayanarak Rusya'ya oynadığı oyunu şimdi Rusya'nın Fransa'nın desteğiyle Avusturya'ya oynadığını düşünüyordu. Şöyle ki; Avusturya Rusya'nın aleyhine olarak Prens Ferdinand'ı Bulgarlara seçtirmiş ve birleşimi desteklemişti. Şimdi de Rusya, Avusturya ve Almanya'nın muhalefetine rağmen Giritlilerin memnuniyetle karşılayacakları Prens George'u aday göstermişti. İlerleyen günlerde adaylık konusunda büyük devletler arasında bir ittifak oluşmayacağından, prens seçme hakkının Bulgaristan'da olduğu gibi ahaliye ait olması gerekçesiyle Girit Genel Meclisi George'u aday gösterecekti. Osmanlı Devleti pek tabi bu atamayı kabul etmeyecekti. Atamanın Balkan devletleri arasında kötü bir tesir yaratacağı gerekçesiyle Avusturya ve Almanya'nın itiraz edeceği biliniyorsa da Prens Ferdinand'da ortaya çıkan durum gibi ahalinin daveti üzerine Prens George Ada'ya gelecekti.¹⁴⁸

Dreyfus Davası'nın tekrar görüşülmeye başlandığı Fransa'daki karışık ortamdan faydalanmak isteyen Babıâli, bu devlet nezdinde girişimlerini yoğunlaştırmıştır. Paris Sefiri Salih Münir Efendi Fransa Cumhurbaşkanı Felix Faure ve Dışişleri Bakanı Delcasse ile görüşmüş, iki isim de sefire Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'ın ödemek zorunda olduğu harp tazminatının ödenmesinde kolaylık sağlarsa, Fransa'nın da Osmanlı tebaasından bir Ortodoks'u vali olarak kabul edebileceklerini söylemiştir;¹⁴⁹ ancak bunlar Babıâli'yi oyalamak için söylenmiş sözlerden başka bir şey değildi. Bu sırada Meclis-i Vükela da 28 Ağustos'ta Sultan'a tavsiye niteliğinde kararlar almıştır. Girit'e gerekli müdahale için Avrupa siyasî kamuoyunun uygun olduğu, adaya asker sevk edilip mevcut askerlerin ise tahliye edilmemesi ve Ortodoks bir vali atamasının yapılabileceği belirtilmiştir. Babıâli 4 Eylül'de büyük devletlere, ada hakkında vermiş oldukları her türlü teminata atfen, durumun geline nokta daha kötü olduğunu, Müslümanların sefalet içinde yaşadıkları ve bundan dolayı sorunun acilen çözümü için asker sevk edilmesini, ada ahali arasında biri

¹⁴⁷ BO.A. Yıldız Perakende Evrakı Mijfettişlikler ve Komiserlikler Tahrirâtı (Y..PRK.MK.), 8/48, 17.02.1316.

¹⁴⁸ BO.A. Y..EE., 86/52, 29.02.1316.

¹⁴⁹ BO.A. Y..PRK.HR., 26/23, 05.03.1316.

Müslüman diğeri Hristiyan iki müşavirin vali olarak atanması teklifinde bulunmuş olsa da¹⁵⁰ bu teklif de diğerleri gibi kabul edilmemiştir.

Petersburg'dan dönen Rus Askerî Ataşemiliteri Peskof, Serasker Rıza Paşa'ya yakın zamanda Fransa, İtalya ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne bir ulti-matom vereceklerini, istenilen süre zarfında talepleri yerine getirilmediğinde Girit'teki Osmanlı askerlerine ateş açacaklarını söylemiştir. Peskof, Sultan'ın dostu olan Çar II. Nikola'nın üç devletlin talebine henüz cevap vermemişse de kendisinin çok müşkül bir durumda kaldığını çünkü ulti-matoma cevap vermediği zaman Fransa'nın da çekileceğini ve meselenin çözümünde İtalya ile İngiltere'nin kalacağını ifade etmiştir. İtalya'nın ehemmiyetinin olmadığını belirten Peskof, neticede böylesi bir durumda İngiltere tarafından Mısır'a benzetilmeye çalışılan Girit'in bu devletin eline geçeceğini buna da Çar'ın asla rıza göstermeyeceğini açıkça ifade etmiştir.¹⁵¹ Çok geçmeden Peskof'un dediği olmuş ve dört devletin ortak ulti-matomu 4 Ekim'de Babıâli'ye verilmiştir.¹⁵²

Osmanlı Devleti tüm girişimlere rağmen Rusya'nın İngiltere, Fransa ve İtalya'nın ortak hazırladığı ulti-matoma katılmasına engel olamamış, bu dört devlet tarafından kendisine sunulan süre içerisinde Girit'teki askerlerin çekileceğini kabul etmek zorunda kalmıştır.¹⁵³ ulti-matomun kabulünün ardından adayla ilgili son aşamaya gelinmiş, Prens George'un vali tayin edilmek üzere yüksek komiser sıfatıyla Girit'e gönderileceği istihbaratının alınmasıyla Babıâli büyük devletler nezdinde tekrardan girişimde bulunmuş ve bunun kabul edilemez olduğunu bildirmiştir.¹⁵⁴ İtalya Dışişleri Bakanı, Prens George'un Girit'e Yunan Prensi sıfatıyla değil büyük devletlerin komiseri sıfatıyla gideceğine dair Osmanlı sefirine açıklamada bulunmuştur.¹⁵⁵ Büyük devletler Osmanlı'yı da fazla gücendirmemek adına böyle bir formül bulmuşlardı.

Sultan II. Abdülhamid fikrini değiştire bileceği umuduyla Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesi Azası Turhan Paşa'yı Livadya'da bulunan Çar'a fevkalade elçi olarak göndermiştir.¹⁵⁶ Turhan Paşa, 8 Kasım'da Çar ile yapmış olduğu özel

¹⁵⁰ BOA. İ..MTZ.GR., 32/1294, 17.04.1316.

¹⁵¹ BOA. Y.PRK.ASK., 144/99, 17.05.1316.

¹⁵² ulti-matomun içeriği hakkında bakınız. Şenışık, *age*, s. 254.

¹⁵³ Şenışık, *age*, s. 262

¹⁵⁴ BOA. Y..A.,HUS., 390/118, 19.06.1316.

¹⁵⁵ BOA. Y..A.,HUS., 390/120, 20.06.1316.

¹⁵⁶ Hacer Topaktaş, "Rus Çarı'na Livayda'da Hoş-Âmedi: Turhan Paşa'nın II. Nikolay Nezdinde Fevkalade Elçiliği (1898)", *Osmanlı'da Siyaset ve Diplomasi*, Ed.: Mehmet Yaşar Ertas, Haşim Şahin, Hâcer Kılıçaslan, OSAMER, Mahya Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 245.

görüşmede, Sultan'ın Ada'daki hükümlerinin devamını;¹⁵⁷ en azından bir miktar Osmanlı askerinin bırakılmasını ve Prens George'un vali atanmamasına dair Sultan'ın taleplerini sunmuştur. Çar ise Ada'nın Sultan'ın hâkimiyeti altında kalacağını; ancak George'un atanmasının en uygun yol olduğunu söylemiştir.¹⁵⁸ Bu görüşmenin akabinde Hariciye Nazırı Tefvîk Paşa, büyük devletlerin elçileriyle yaptığı görüşmelerin ardından 19 Kasım'da Prens George'un Yüksek Komiser sıfatıyla Ada'ya gönderilmesinden vazgeçilmesi için teşebbüste bulunmanın hiçbir faydası olmayacağını Sultan'a bildirmiştir.¹⁵⁹ Buna rağmen, Sultan bir kez daha Çar nezdinde girişime geçmiş, Osmanlı hizmetinde bulunmuş olan Kamphoevenner ve Goltz Paşaların ismini önermiş bunlar kabul edilmediği takdirde ise Yunanlı olmamak kaydıyla yabancı devlet tebaasından birinin vali olarak görevlendirilebileceğini teklif etmiştir. Ancak Çar, Sultan'ın tüm girişimlerine rağmen geri adım atmayarak teklifleri reddetmiştir.¹⁶⁰

Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Zinovieff, Livadya'dan dönüşünde Turhan Paşa'yla yaptığı görüşmede, valilik için en uygun adayın George olduğunu, adanın çoğunluğunu oluşturan Hristiyanların bu yönde taleplerinin olduğunu eğer George'un adaylığı kabul edilmezse Hristiyanların adayı Yunanistan'a ilhak edeceğini belirtmiştir. Zinovieff, Prens George'un Girit'e gitmeden önce İstanbul'a gelip Sultan'ın huzuruna çıkıp ondan ferman alarak adaya gider ve orada sağduyulu hareket edeceğine dair Rusya da teminat verirse Prens'in geçici komiser sıfatıyla adaya gitmesinde bir mahsur olmayacağını söylemiştir. Ayrıca Sultan'ın teklif ettiği Kamphoevenner ve Goltz paşaların Girit'i yirmi dört saat dahi idare edemeyeceğini ifade etmiştir.¹⁶¹

Sonunda büyük devletlerin baskıları neticesinde Girit'te bulunan bütün Osmanlı askerleri 15 Kasım'da adadan ayrılırken, Rus Çarı II. Nikola da Yunan Prensi George'un yüksek komiser olarak adaya tayin edildiğini Sultan'a bildirmiştir.¹⁶² İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya'nın İstanbul büyükelçileri hükümetleri adına George'un seçilmesiyle alakalı olarak;

“Dört büyük devlet amiralleri tarafından oluşturulan geçici idareye bir son vermek adadaki huzur ve emniyeti temin ve şayan-ı idareyi tertip ve tanzim ve cezire varidatından bir kısmını bu maksada tahsis etmek vazifesini

¹⁵⁷ BOA. Y.EE., 6/25, 20.06.1316.

¹⁵⁸ BOA. Y.PRK.HR., 26/52, 23.06.1316.

¹⁵⁹ BOA. Y.EE., 114/27, 05.07.1316.

¹⁶⁰ BOA. Y.A., HUS., 391/33, 11.07.1316.

¹⁶¹ BOA. Y.PRK.AZJ., 34/31, 29.12.1314.

¹⁶² Şenışık, *age.*, s. 262.

üç seneliğine bir vekil-i müştereke tevdihi etmeğe karar vermişler ve büyük komiser vazifesini ifa için fehmetlü Prens George'u intihap etmişlerdir”

yönünde aldıkları kararı 1 Aralık 1898'de Hariciye Nezareti'ne bildirmişlerdir.¹⁶³ Bildirinin ardından 9 Aralık'ta da Prens George Girit'e giderek Fransız amiralinden adanın kontrolünü resmen devralmıştır.¹⁶⁴

Sonuç

Girit Meselesi, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti ile büyük devletlerarasında önemli bir sorun olmuştur. Bu sorun 1897'de Yunanistan'la harbe neden olurken, harbin sonucundaki gelişmeler Osmanlı Devleti'yle büyük devletleri yeniden karşı karşıya getirmiştir. Harbin ardından en önemli gündem maddelerinden biri Girit'in yeni idare tarzının belirlenmesi ve idarecisinin kim olacağı hususuydu. Osmanlı Devleti daha ilk anda büyük devletlerin önerisiyle Girit'in yeni idare tarzı olarak özerklik statüsünü kabul etmiş ancak adaya atanacak genel idarecinin Osmanlı tebaası olması şartını belirtmişti. Osmanlı Devleti'nin uluslararası hukuk çerçevesinde, bir devletin toprak bütünlüğü ve hükümlanlık haklarının gereği olarak sunmuş olduğu bu şart, büyük devletler tarafından kabul edilmemiştir.

Konunun kamuoyuna yansımalarıyla birlikte, Girit valiliği için birçok kişinin ismi geçmeye başlamıştır. Bu isimlerin bir kısmı devletler tarafından da önerilirken, aslına bakılırsa hiçbir aday gerçekçi olarak teklif edilmemiştir. Çünkü büyük devletler, Osmanlı-Yunan Harbi'nde Yunanistan'ın böylesine ağır bir yenilgi alacağını tahmin etmiyorlardı. Yunanistan'ın yenilgisi ve harbin ardından ödemek zorunda olduğu tazminat, Kral George'u ve hanedanını tehlikeye atmıştı. Bu yüzden büyük devletler en azından Yunan halkının Kral'a karşı öfkesini bir nebze olsun azaltmak adına Girit'e bir Yunan prensi atama zorunluluğu hissediyorlardı.

Diğer taraftan başta İngiltere olmak üzere büyük devletlerin tamamının Akdeniz'de bir çıkarı bulunuyordu. Bu nedenle devletler ilk anda valilik meselesinin çözümü adına kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmeye çalışmış ancak hiçbiri inisiyatifi ele alarak, Avrupa Uyumuna zarar verenin kendisi olmak istememiştir. Çünkü devletler Girit yüzünden Avrupa'nın genel bir savaşa sürüklenmesinden endişe ettiklerinden adayın ortak bir uzlaşıyla belirlenmesini istiyorlardı. Büyük devletler aday konusunda ilk anda anlaşamamalarına rağmen adayın Osmanlı tebaasından olmayıp yabancı ve Hristiyan birisi olacağına dair anlaşmışlardı. Bunda yukarıda bahsedilen Yunan halkının öfkesinin ve Krala baskılarının yanında bu devletlerin kendi kamuoyu

¹⁶³ BO.A. Y..PRK.HR., 26/64, 17.07.1316.

¹⁶⁴ Şenışık, *age.*, s. 263.

baskılarının da etkisi olmuştur. Avrupa kamuoyu, Hristiyanların çoğunlukta olduğu Girit'e Osmanlı tebaasından birinin atanmasının Sultan II. Abdülhamid'in bir zaferi olacağını, hiçbir Hristiyan toprağının ve halkının Müslümanların elinde olmaması gerektiğini açıkça ifade etmiştir.

Sultan II. Abdülhamid Girit'e Osmanlı tebaası dışından birinin vali atanmasını engellemek için son ana kadar mücadele etmiştir. Diplomasinin tüm olanaklarını kullanmaya çalışmış, yakın dostluk kurduğu Rus Çarı II. Nikola ve Alman İmparatoru II. Wilhelm nezdinde girişimlerde bulunarak, desteklerini sağlamak istemiş ancak olumlu sonuç alamamıştır. Sultan'ın girişimlerinin olumsuz sonuçlanmasında İngiltere karşısında Rusya'nın Atina ve Akdeniz'de daha etkin olma arzusu önemli bir neden olmuştur. Yunan Prensi George'un Girit'e atanması adanın Osmanlı'ya olan bağlarını zayıflatırken, yakın gelecekte ise Yunanistan'a ilhakını kolaylaştırmıştır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul

Hariciye Nezareti Londra Sefareti (HR.SFR.3...), 466/63, 466/71, 467/15, 27, 467/85.

Hariciye Nezareti Siyasî (HR.SYS.), 1324/30, 1324/66, 1324/86, 1368/12, 1324/101, 1367/95, 1367/99.

Hariciye Nezareti Tahrirat (HR.TH.), 191/72.

Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı (HR.TO.), 355/33.

İrade Eyalet-i Mümtaze Girid (İ. MTZ.GR...), 31/1205, 31/1203, 31/1237, 32/1251, 32/1249, 34/1474, 32/1287, 32/1294.

Yıldız / Perakende Evrakı Elçilik Şehbenderlik ve Ataşemiliteri (Y..PRK.EŞA.), 28/9, 28/68, 27/28, 28/79, 28/82, 28/93, 28/95, 29/22, 32/55, 29/67.

Yıldız Esas Evrakı (Y..EE..), 50/127, 9/21, 6/25.

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y..MTV.), 161/181, 168/113.

Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal Jurnal (Y..PRK.AZJ.), 34/17, 34/31.

Yıldız Perakende Evrakı Askerî Maruzat (Y..PRK.ASK.), 137/20, 144/99.

Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y..PRK.BŞK.), 55/28, 55/46, 56/2, 56/15.

Yıldız Perakende Evrakı Evrakı Maliye Nezareti Maruzatı (Y..PRK.ML..), 17/54.

Yıldız Perakende Evrakı Evrakı Teşrifat-ı Umumiye Dairesi (Y..PRK.TŞF.), 5/23.

Yıldız Perakende Evrakı Evrakı Yaveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi (Y..PRK.MYD.), 19/60.

Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzatı (Y..PRK.HR.), 23/63, 23/7, 25/15, 26/23, 26/64.

Yıldız Perakende Evrakı Müfettişlikler ve Komiserlikler Tahriratı (Y..PRK.MK.), 8/48.

Yıldız Perakende Evrakı Posta Telgraf Nezareti Maruzatı (Y..PRK.PT.), 14/8, 14/14.

Yıldız Perakende Evrakı Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği (Y..PRK.TKM.), 40/18.

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y..A...HUS.), 371/5, 371/41, 374/12, 374/51, 378/54, 378/54, 380/29, 381/20, 381/29, 381/50, 383/27, 384/5, 384/26, 386/89, 388/82, 390/118, 390/120, 391/33.

Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y..A.RES.), 86/16, 88/54, 91/41, 92/20.

Yıldız Sadrazam Kamil Paşa Evrakı (Y..EE..KP.), 7/673.

Birleşik Krallık Ulusal Arşivleri (The National Archives/TNA, Londra/UK), Foreign Office (FO)

TNA, FO, 78/4810, No. 826, 830.

TNA, FO, 78/4914, No. 167, No. 192.

İngiliz Parlamento Belgeleri

British Accounts and Papers. Turkey No. 11 (1897), Correspondence Respecting the Affairs of Crete and the War Between Turkey and Greece, (London: 1897), No. 243, No. 323, No. 256, No. 266, No. 346, No. 363, No. 375, No. 419, No. 481.

British Accounts and Papers, Turkey No. 12 (1897), *Further Correspondence Respecting the Affairs of Crete* (London 1897), No. 4, No. 12, No. 16, No. 27, No. 30, No. 37, No. 53, No. 44, No. 51, No. 54, No. 57, No. 61, No. 63, No. 71, No. 83, No. 96.

British Accounts and Papers. Turkey No. 3 (1898), *Further Correspondence Respecting the Affairs of Crete* (London 1898). No. 109, No. 115, No. 239, No. 240, No. 242, No. 243, No. 245, No. 266, No. 267, No. 271.

British Accounts and Papers. Turkey No. 5 (1898), Further Correspondence Respecting The Affairs of Crete, (London 1898). No. 2, No. 7, No. 15, No. 17, No. 20, No. 21, No. 34, No. 33, No. 39, No. 40, No. 45, No. 152. No. 156, No. 116, No. 203.

Fransız Diplomatik Dökümanları

Documents Diplomatiques Français, 1871-1914, Published by the Misistere des Affaires Etrangeres, Edit. by the Commission de Publication des Documents Relatifs aux Origines de la Guerre de 1914, 1th. Serie (1871-1914), Tome XIII, (16 Octobre 1896-31 Decembre 1897), Alfred Costes, No. 165.

İngiliz Parlamento Tartışmaları

HL Deb, 02 August 1897 vol 52 cc49-53; HL Deb 08 February 1898 vol 53 cc1-5; HC Deb10 February 1898 vol 53 c240; HC Deb 24 March 1898 vol 55 cc781-820; HC Deb 13 May 1898 vol 57 cc1226-8.

Kitaplar, Makaleler, Tezler

ADIYEKE Ayşe Nükhet (2000) *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

DETOKRAKIS Theocharis E. (1994) *History of Crete*, Translate John C. Davis, Iraklion, Heraklion.

ERGÜN Mustafa (1990) Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 17 (Mart), s. 435-457.

KIŞ Salih (2017) *Osmanlı Ordusunda Alman Ekolü Von der Goltz Paşa (1883-1895)*, Palet Yayınları, Konya.

KIZILKAYA Oktay - BAY Serdar (2019) 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sonucunda Rusya'ya Verilen Tazminatlar ve Ödenmesinde Yaşanan Zorluklar, *History Studies*, Cilt 11, Sayı 6, Aralık, s. 2247-2263.

MACKARIS Aglaia Lily (1983) *Cretan Rebel: Eleftherios Venizelos in Ottoman Crete, 1864-1898*, Unpublished Ph. D., Harvard University.

MAY Arthur J. (1944) "Crete and the United States, 1866-1869", *The Journal of Modern History*, Vol. 16, Number 4, December, pp. 286-293.

MORROW Ian F. D (1932) The Foreign Policy of Prince von Bulow, 1898-1909, *The Cambridge Historical Journal*, Volume 4, No. 1. pp. 63-93.

ORTAYLI İlber (2018) *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Kronik Kitap Yayınları, İstanbul.

- ÖRENÇ Ali Fuat (1995) *Yakın Dönem Tarihimizde Sisam Adası (1821-1923)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ÖZTUNA Yılmaz (1996) *Devletler ve Hânedanlar Avrupa Devletleri*, Cilt: IV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- RAUF Abdul (2007) Pan-Islamism and the North West Frontier Province of British India (1897-1918), *Perceptions*, Winter, pp. 21-42
- SOY Bayram (2006) Lord Salisbury'nin 1895'te Almanya'ya Osmanlı Devleti'ni Paylaşma Teklifi, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, Sayı. 5, ss. 145-166.
- STEELE E.D. (2006) "The Place of Germany in Salisbury's Foreign Policy 1878-1902", in ed. A.M. Birke, M. Brechtken, *An Anglo-German Dialogue*, K.G. Saur, München 2006, pp. 57-77.
- ŞENİŞİK Pınar (2014) *Girit Siyaset ve İsyan 1895-1898*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- TATSİOS Theodore George (1984) *The Megali Idea and the Greek-Turkish War of 1897: the Impact of the Cretan Problem on Greek Irredentism, 1866-1897*, East European Monograph, New York.
- TOPAKTAŞ Hacer (2016) Rus Çarı'na Livayda'da Hoş-Âmedi: Turhan Paşa'nın II. Nikolay Nezdinde Fevkalade Elçiliği (1898) *Osmanlı'da Siyaset ve Diplomasi*, Ed.: Mehmet Yaşar ERTAŞ, Haşim ŞAHİN, Hâcer KILIÇASLAN, OSAMER, Mahya Yayıncılık, İstanbul, ss. 241-266.

Sürelî Yayınlar

Morning Post

Neue Freie Presse

New York Herald European Edit

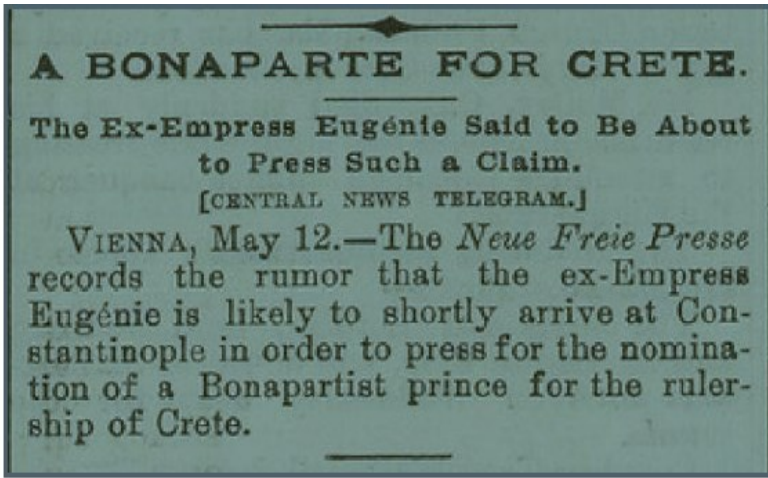
North British Daily Mail

St James's Gazette

The Evening Star

Westminster Gazette

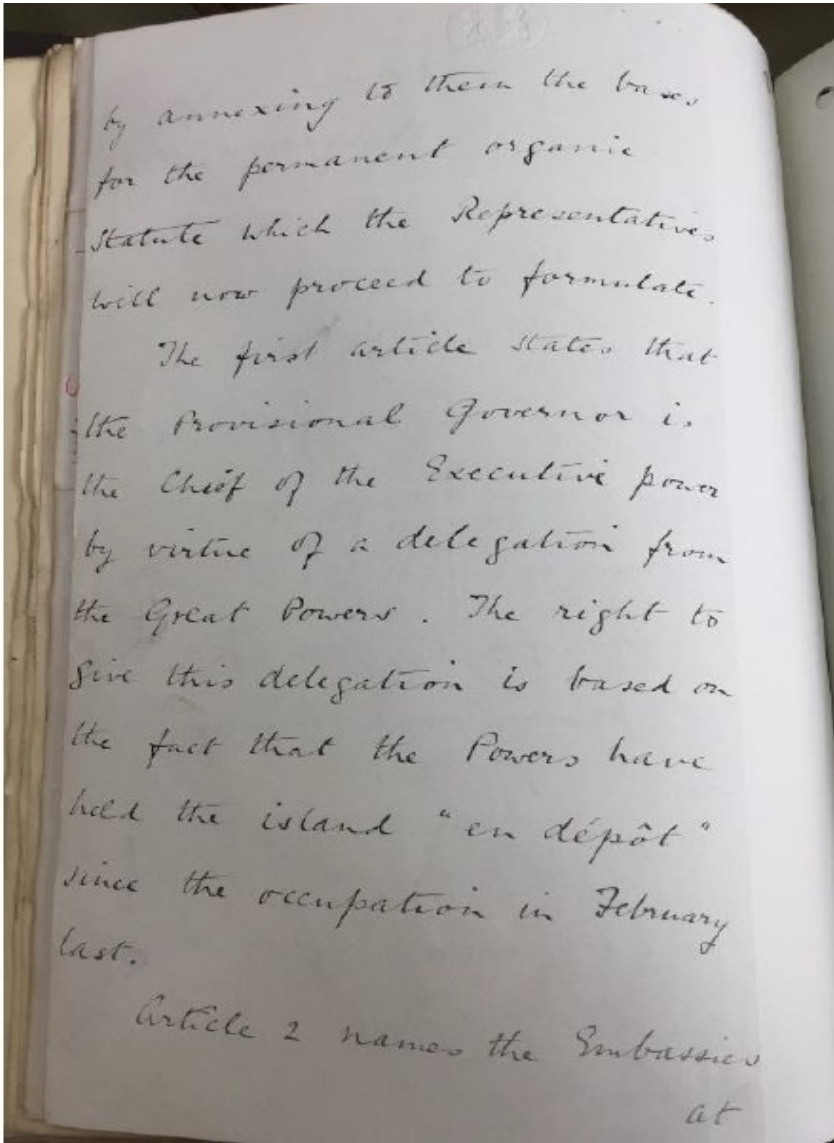
Ekler

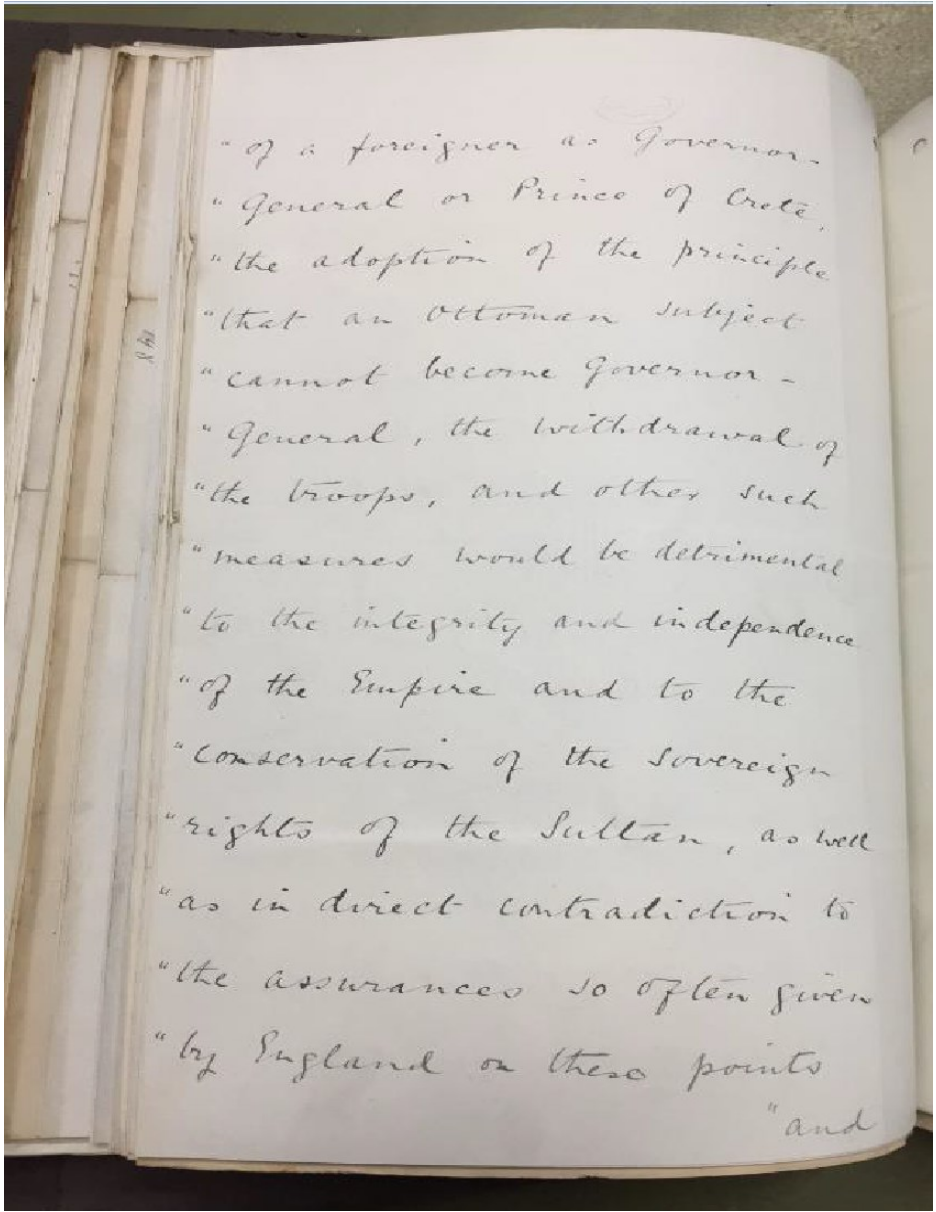
Ek 1- *New York Herald European Ed.* 13 May 1897, p.1.

Ek 2- *The Evening Star*, 9 June 1897, p. 2

Ek 3- İstanbul'daki büyükelçilerinin 16 Aralık 1897'de Girit Geçici Valiliği ile ilgili almış oldukları 9 maddelik kararların ilk maddesi. TNA, FO, 78/4810, No. 826.

Ek 4- Sultan II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'ndaki davet sırasında İngiliz Büyükelçisi Currie'ye Girit'in statüsü ve Prens George'un adaylığıyla ilgili sarf ettiği sözler. TNA, FO, 78/4914, No.192

**PRINCE GEORGE'S
CANDIDATURE.**

—◆—

**Firm Refusal of the Sultan to
Accept Him as Governor
of Crete.**

—◆—

THE CONCERT AT AN END.

—◆—

**Russia, France and England on One
Side, Germany and Austria
on the Other.**

—◆—

CONSTANTINOPLE, Thursday.—I am enabled to send to you precise information as to the exact situation of Prince George's candidature. The Sultan sent a memorandum on the subject to the Ambassadors and a summary thereof was at once telegraphed to the Tsar. In this document it was distinctly laid down, without any reserve, that the Sultan could not accept Russia's proposals as they were in direct conflict with the will of the nation and a scarcely disguised proposal for the annexation of Crete to Greece.

The Tsar intimated that he could not regard the Sultan's communication as a reply to his proposal.

Ek 5- *New York Herald European Ed.* 28 January 1898, p. 1.

Ek 6- *New York Herald European* Ed. 15 January 1898, p. 1.